T.C.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

FİLM TASARIMI ANASANAT DALI

Yüksek Lisans Tezi

BELGESELDE TÜRLER, BİRİNCİ ŞAHIS BELGESELLER İZMİR KENT BELLEĞİNDE MEKAN VE İNSAN

Hazırlayan

Cem Çağdaş ALTINTAŞ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Faik KARTELLİ

İZMİR / 2024

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Belgeselde Türler, Birinci Şahıs Belgeseller, İzmir Kent Belleğinde Mekan ve İnsan" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

… / … / …

Cem Çağdaş ALTINTAŞ

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü' nün …… / …… / ……. tarih ve …… sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği' nin …….. maddesine göre Film Tasarımı Anasanat Dalı, Yüksek Lisans öğrencisi Cem Çağdaş Altıntaş'ın **"Belgeselde Türler, Birinci Şahıs Belgeseller İzmir Kent Belleğinde Mekan Ve İnsan"** konulu tezi incelenmiş ve aday …… / ……. / ……... tarihinde, saat ……'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ……. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anasanat dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin …….. olduğuna oy …… ile karar verilmiştir.

BAŞKAN

ÜYE ÜYE

ÖZET

İzmir kent belleğinde mekân ve insan ile ilgili yapılmış olan bu belgesel ve tez çalışmasının seçilmesinin sebebi tarihte ve kentte önemli yere sahip mekânları insanların hafızasında tekrar canlandırabilmektir. Belgeselin türleri tarihteki önemli belgeselciler ile incelenip toplumsal ve mekânsal bellek araştırılmıştır. Araştırmada yazılı bilginin yanı sıra proje uygulaması olarak çekilen belgeselde mekânlar ve bölgeler kayıt altına alınmıştır. Bu proje ile beraber bellekte kalıcı olmanın önemini, kendi değerlerine sahip çıkan toplumların nasıl bu değerleri koruduğunu, hayatta kalan mekânların işlevleri değişince toplumun belleğinin de otomatik olarak değişebildiği gözlemlenmiştir. Modernleşen günümüz toplumu ile ritüellerin azaldığı ve insanların mekânsal hafızasının nasıl emeksiz tüketim kültürü haline geldiği görülmüştür.

Araştırmada ve araştırmanın uygulaması olan belgeselde İzmir kent belleğindeki önemli mekânlar Dr. Fikret Yılmaz ve Dr. Sabri Yetkin'in "İzmir Kent Tarihi" kitabından belirlenmiştir. Çınar Atay'ın "Tarih İçinde İzmir" kitabı İzmir tarihi ve proje araştırmasında destekleyici olmuştur. Seçilen diğer simgesel mekânlar ise kendi kent belleğimde yer edinmiş ve kentliler için de önem taşıyan mekânlardan oluşmuştur.

Kentteki artık var olmayan etkinlik ve uygulamalar ile hafızalardan silinen simgesel değerlerin ne kadar kıymetli olduğu tekrar gösterilmiştir. Görsel olarak beslenmeyen hafızanın sesli anlatı ile de insanlarda farkındalık yaratabileceği çekim zamanında tanışılan esnaf ve kentli ile sohbetlerde tecrübe edilmiştir.

Bu proje ile beraber yapılan araştırmalarda mekânsal belleğin; yok olmaya yüz tutmuş meslek gruplarının sayısının azalması ile de ilişkili olduğu görülüp mesleklerin nesilden nesile aktarımının bitmeye yakın halde olduğu görülmüştür.

Günümüz popüler kültürü haline gelen yiyecek içecek dükkânları, bölgede gereksiz yere yükselen kuleler ve doğal yaşam alanlarının azalmasının insanların belleğini nasıl yok ettiğini ve bu durumun da kentin gelecek nesillerin belleğinde hiç var olmayacak olmasına neden olabileceği görülmüştür.

ABSTRACT

The documentary and thesis work conducted on the urban memory of İzmir, focusing on places and people, was chosen for its potential to revive important locations in the city's history and memory. The documentary explores various types, examining them alongside important documentarians in history, while investigating societal and spatial memory. In addition to written information, the documentary, produced as a project application, records places and regions. The present study, beyond written knowledge, places great value on recording natural depictions of areas and locales that we might not have the chance to see again in the future. The project allowed observation of the significance of becoming a permanent part of collective memory, how communities that cherish their values manage to preserve them, and how the memory of a society automatically evolves as the functions of surviving places change. It also showed how, in our modernizing society, rituals diminish and spatial memory transforms into a culture of effortless consumption.

For the documentary and the research part, important locations were identified in İzmir's urban memory from Dr. Fikret Yılmaz and Dr. Sabri Yetkin's book "History of İzmir City." Cınar Atay's book "Izmir Throughout History" also provided further information for Izmir's history and project research. Other symbolic locations selected were those that have become part of the researcher's personal urban memory and hold significance for the city's inhabitants.

The study attempted to showcase the value of now extinct events and practices, along with symbolic values erased from memory, in the city. How memory, unaided visually, could create awareness through oral storytelling during my interactions with local tradespeople and residents during the filming.

The research carried out along with the present study revealed that spatial memory is linked to the diminishing numbers of endangered professions, witnessing the near cessation of these skills being passed down through generations.

The study highlighted how the increase of food and beverage outlets, the unnecessary construction of high-rise buildings, and the reduction of natural living spaces in the area, erases people's memory, potentially leading to these aspects being absent in the memories of future generations of the city.

ÖNSÖZ

İzmir kent belleğinde mekân ve insan konusundaki çalışmanın amacı tarih boyunca birçok sosyal bilimcinin de üzerinde tartıştığı mekân ve insan kavramının kent belleği için de ne kadar önemli yere sahip olduğunu gözlemleyip sinema türlerinden biri olan belgeselin toplum belleği üzerindeki etkisini araştırmaktır. Toplumların tarihsel süreçlerdeki çeşitliliğinin, mekânların değişiminin ve gelişiminin bellekte kalıcı olmak ile doğrudan bağlantılı olduğunun görüldüğü ve izlendiği bu çalışmada arkeoloji ve tarihin bellek dokusunu nasıl hayatta tuttuğu gözlemlenmiştir. Tarihte birçok topluma ev sahipliği yapmış İzmir kentinin bu çalışmada seçilmesinin en önemli faktörlerinden biri de hala birçok farklı etnik kökenden ve ulustan insana ev sahipliği yapıyor olmasıdır. Kentte farklı kültürlerin iç içe geçmesi, çeşitli toplumların aynı mekânlar üzerinde farklı tarihsel süreçlerde var olmalarının kültürel etkileşimi arttırarak bellekte kalıcılık sağladığı görülmüştür.

Kentler bellekte kalıcılık sağlarken bu köprüyü mekânlar oluşturmaktadır. Kentin mekân ve yapıları tarihsel süreç ile günümüze bağlantı kurarak kentin belleğini oluşturmaktadır. Mekân ve yapıların korunması kalıcılığın en gerekli noktasıdır. Yaşadığı kente dair bir bellek oluşturan toplumlar kültürel çeşitliliklerini de bir araya getirerek mekân ve insan arasındaki etkileşimin gelişmesine katkıda bulunurlar. Mekân ve insan arasındaki etkileşim ise insanın yaşadığı kentteki kültürel çeşitliliğiyle doğru orantılıdır. Kentteki kültürel farklılıklar da insanın aidiyet duygusunu dürtüler. Etkileşimli ve doğru şekilde algılanıp aktarılan kent öğeleri bu duyguyu geliştirip yaşamı devamlı hale getirir. Bu etkileşim zayıf ve doğru ilerlemez ise toplumdaki bellek algısı değişebilir.

İki bölümden oluşan uygulamanın yazılı bölümünde belgesel türlerini incelenmiş olup, bu türlerden birinci şahıs belgeseller üzerine uygulamanın çıktısı olan belgesel projesi çekilmiştir. Belgesel demek belge niteliği taşıyan demektir. Bunu benimseyen ve tarihin ilk belgeselcilerinden sayılan Paul Rotha'nın sınıflandırmaları türler

sınıflandırılırken kullanılmıştır. Yazılı tarafın yanı sıra çekilen belgesel otuz bir dakikadan oluşmaktadır. Belgeselde aktüel bir şekilde kullanılan tek bir kamera kullanılmış ve çekimler sunucu ve kameraman olarak iki kişi tarafından gerçekleştirilmiştir. Proje ile anlatılmak istenen en temel noktalardan biri olan bellek kavramını ele aldığımızda günümüzde dijital görseller, videolar bellekte daha kalıcı olmaktadır. Yazılı belgelerin her dönem kıymetli ve geçerli olduğu görülmektedir. Ancak günümüzde mekânsal belleği yeni kuşağa aktarım yolu olarak görsel öğelerin daha kalıcı olduğu, internete ve dijital ortama sürekli artan talep ile de görülmektedir. Bu sebeple türler temel alt başlıklar altında incelenmiş olup toplumsal ve mekânsal bellek de araştırılmıştır.

Bu çalışmada ve yüksek lisans programım esnasında benden destek ve emeklerini esirgemeyen hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Faik Kartelli'ye, Doç. Dr. Ragıp Taranç'a ve Prof. Dr. Mehmet Koştumoğlu'na teşekkür ve minnetlerimi sunarım. Belgesel çalışmasında kullanılmak üzere İzmir ile ilgili video ve fotoğrafları paylaşan Konak Belediyesi'ne teşekkür ederim. Çalışmanın uygulaması olan belgeselin çekim ve kurgu süresince desteğini esirgemeyen Murat Muratal'a, Tuğçe Çelebioğlu'na, Umut Dervişcemaloğlu'na ve Buse Dilbaz'a da ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....ii
TUTANAK.....iii
ÖZET.....iv
ABSTRACT.....vi
ÖNSÖZ.....viii
İÇİNDEKİLER.....x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....xii
GİRİŞ.....1

BİRİNCİ BÖLÜM
BELGESEL VE BELGESELDE TÜRLER

1.1. Belgesel Nedir.....5
1.2. Belgeselde Türler.....6
1.2.1. Paul Rotha.....7
1.2.1.1. Doğalcı (Romantik) Gelenek.....8
1.2.1.2. Gerçekçi Gelenek.....9
1.2.1.3. Haber Gerçek Geleneği.....10
1.2.1.4. Propaganda Geleneği.....11
1.2.1.4.1. Sovyet.....11
1.2.1.4.2. İngiliz.....12
1.2.1.4.3. Alman ve İtalyan.....13
1.3. Belgesel Tarihindeki Önemli Sinemacılar.....15
1.3.1. Lumiere Kardeşler.....15
1.3.2. Michael Moore.....16
1.3.3. Agnes Varda.....18
1.3.4. Coşkun Aral.....19
1.3.5. Suha Arın.....21

İKİNCİ BÖLÜM
BİRİNCİ ŞAHIS BELGESELLER VE İNCELEMESİ

2.1. Belgesel Sinemada Birinci Şahıs Belgeseller.....25
2.1.1. Birinci Şahıs Belgesellerin Örnekler ile İncelenmesi.....26
2.1.1.1. Benim Cici Silahım/Michael Moore.....26
2.1.1.2. Anlattığımız Hikayeler/Sarah Polley.....28
2.1.1.3. Agnes'in Plajları/Agnes Varda.....31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TOPLUMSAL VE MEKÂNSAL BELLEK

3.1. Toplumsal Bellek ve Belgesel.....35
3.2. Mekânsal Bellek……...39

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İZMİR KENT BELLEĞİNDE MEKÂN VE İNSAN

4.1. İzmir Kent Belleği.....44
4.2. İzmir Kent Belleğinde Mekân ve İnsan.....51

BEŞİNCİ BÖLÜM
UYGULAMA ÇIKTISI

5.1. Uygulama Hakkında.....60
5.2. Uygulama Özeti.....60
SONUÇ.....62
KAYNAKÇA.....65
ÖZGEÇMİŞ

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1- Paul Rotha.....7
Şekil 2- Kuzeyli Nanook (1922) filminden bir sahne.....8
Şekil 3- Yalnızca Saatler (1926) filminden bir sahne.....9
Şekil 4- Romanov Hanedanlığının Düşüşü (1927) filminden bir sahne…....10
Şekil 5- Türksib (1929) filminden bir sahne …....12
Şekil 6- Drifters (1926) filminden bir sahne …....13
Şekil 7- İradenin Zaferi (1935) filminden bir sahne …....14
Şekil 8- Acciaio (1933) filminin afişi …....15
Şekil 9- Auguste (sol) ve Louis Lumier.....16
Şekil 10- Micheal Moore 2019 Cannes Film Festivali.....17
Şekil 11- Roger ve Ben (1989).....17
Şekil 12- Agnes Varda.....18
Şekil 13- JR (solda) ve Agnes Verda.....19
Şekil 14- Çoşkun Aral.....20
Şekil 15- Haberci programı Coşkun Aral.....20
Şekil 16- Suha Arın.....22
Şekil 17- Anadolu'da Konutun Öyküsü (1984).....22
Şekil 18- Ozanlar ve Evleri (1987).....23
Şekil 19- Ozanlar ve Evleri (1987) 23
Şekil 20- Benim Cici Silahım (2002) 26
Şekil 21- 75. Akademi Ödülleri'nde Micheal Moore 28
Şekil 22- 95. Akademi Ödülleri'nde Sarah Polley 29
Şekil 23- The Adventures of Baron Munchausen (1988) filminde Sally Salt karakterini canlandıran Sarah Polley 29
Şekil 24- Anlattığımız Hikayeler (2012) 30
Şekil 25- Agnes Verda 31
Şekil 26- Agnes'in Plajları (2008) 32
Şekil 27- 68. Cannes Film Festivali'nde Agnes Verda.....33
Şekil 28- Mekânın duyum aşaması (Özak, Gökmen, 2009: 150)…….41

Şekil 29- Liman 1880….....45
Şekil 30- Eski Liman ….....46
Şekil 31- İzmir Fuarı 9 Eylül Kapısı ….....48
Şekil 32- Fuarın havadan görünüşü ….....49
Şekil 33- Saat Kulesi 1907….....49
Şekil 34- Hükümet Konağı ve Saat Kulesi….....50
Şekil 35- Pasaporttan Gümrüğü Rıhtımı ….....51
Şekil 36- Kemeraltı girişi ….....52
Şekil 37- Frank Mahallesi 1894 ….....53
Şekil 38- Ermeni Mahallesi….....53
Şekil 39- 19. Yüzyıl'da İzmir'de milletlerin yerleşim bölgeleri (Pınar, 2013: 14)….....54
Şekil 40- Kordon….....55
Şekil 41- Kemeraltı Girişi….....56
Şekil 42- Kızlarağası Hanı ….....57
Şekil 43- Atatürk Anıtı ….....58

GİRİŞ

Belgesel anlatısının en temel öğretilerinden biri geleceğe ışık tutması ve bilgi aktarımı sağlamasıdır. Bunu aktarmanın en etkili yollarından biri ise anlatıcının kendi içinde olduğu birinci şahıs belgesel formatıdır. Bu çalışmada İzmir kent belleğinde mekân ve insan konusunu belgesel olarak incelemeden önce alt başlıkları ve belgeselin kökeni araştırılmıştır.

İnsanoğlu aidiyet duygusuyla yaşamaktadır. Bellekte kalıcı olma unsurunun en temel öğesi olan mekân faktöründeki kalıcılığı sağlayan bir diğer temel bileşeni de aidiyet kurmaktır. Amerikalı psikolog Abraham Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi olarak bilinen piramidinde aidiyet gereksinimi bireysel kimliğin tanımında da önemli rol oynar.

İnsan doğduğu kente aidiyet duyar ve benimser. Bu aidiyet de bellekteki bilginin daha kalıcı yere sahip olmasına neden olur. İnsanın yaşadığı mekân da belleğinde büyük yer tutar. Bu çalışmada bir İzmirlinin gözünden İzmir mekânlarında belleği sorgulayıp bu mekânların günümüzde ne kadar fonksiyonel olduğu incelenmiştir.

Tezin birinci bölümünde belgesel ve belgesel türleri incelenmiş, belgeseli türlere ayırırken Paul Rotha'nın belgesel incelemeleri ve sınıflandırmaları ele alınmıştır. Belgesel başlangıç dönemi ve yakın dönemin güncel belgesel sinemacılarından önemli isimler, ortaya çıkardıkları belgeseller ile incelenmiştir.

Tezin uygulaması, belgesel film türlerinden birinci şahıs belgesel türünde çekilmiş olup ikinci bölümde birinci şahıs belgeseller yönetmenleri çektikleri önemli projeler ile incelenmiştir.

Üçüncü bölümde tez araştırma konusundaki mekân ve insan kavramı toplumsal ve mekânsal bellek ile incelenmiş, toplumsal belleğin belgesel ile olan ilişkisi araştırılmıştır.

İzmir kent belleğinde mekân ve insan konusuna dördüncü bölümde yer verilmiş olup bu bölümde İzmir kent belleğinin tarihsel süreçte nasıl şekillendiği ve toplumda insan faktörünün belleği nasıl etkilediği olumlu ve olumsuz yönleriyle incelenmiştir.

Son bölüm olan beşinci bölümde uygulama çıktısı olan İzmir kent belleğinde mekân ve insan isimli çekilen belgesel özetlenmiş ve anlatılmıştır.

Belgeselde Doç. Dr. Ragıp Taranç ile yapılan röportajda kentin önemli noktaları vurgulanıp, İzmir tarihine iz bırakmış mekânlar da ele alınmıştır. Röportajda aynı zamanda Doç. Dr. Ragıp Taranç'ın çekmiş olduğu İzmir temalı belgesellerine de değinilmiştir. Mekânların işlevlerinin değiştiğinde belleğin de nasıl değişebildiğinin gözlemlendiği belgeselde aynı zamanda kentin merkezindeki önemli noktaları da görme fırsatı bulunmuştur. Belgesel uygulamasının yanı sıra bu çalışmada başlıklar altında görebileceğimiz İzmir, belgesel ve türleri, bellek üzerinde yazılı anlatım ve araştırma yapılmıştır. Belleğin canlı tutulması değerlerin de korunup canlı kalmasını sağlamaktadır. Bu araştırma ile uygulanmak istenilen en önemli nokta okuyucu ve izleyicide belleğin tazelenip canlı tutulmasını sağlamaktır.

Araştırmanın kavramsal yapısı belgesellerin insan ve mekân ile ilişkisi üzerinedir. Belgesel birçok alt türe sahiptir, anlatının kuvvetli olması adına projenin uygulaması olan belgesel birinci şahıs belgesel türünde çekilmiştir.

Araştırmanın coğrafi bölge olarak kapsamı İzmir ilidir. Araştırma kentliyi ve kent belleğini hedef alıp projenin araştırma konusu İzmir kentinde gerçekleştirilmiştir. Kent belleğinin İzmir'de incelenmesi İzmir'in birçok ulusa ev sahipliği yapması ve kozmopolit yapıya sahip olmasındandır.

Bu araştırmanın kısıtları tez ve tezin uygulaması olan belgeselde iki yönlü olarak ortaya çıkmıştır. Belgesel konusu ve alt başlıkları birçok kaynağa göre farklılıklar göstermesine rağmen bu araştırma bir kuramcının sınıflandırmaları üzerinden incelenmiştir. Proje uygulamasında ise yapılan çekim ve röportajlarda istenilen tüm kaynak ve kişilere ulaşılamadığından İzmir' in belirli bir bölgesi ele alınmıştır. Araştırma konusu merkez bölgede ve çevresinde ele alınıp incelenmiş ve yapılan röportaj ile anlatı güçlendirilmiştir. Büyük ve birçok ilçeye sahip İzmir' de tüm bölgelerde araştırmayı sürdürmek için uzun bir vakit ve daha fazla maddi kaynak gerekeceğinden dolayı kentteki araştırma merkez olan Konak bölgesi ve çevresi ile kısıtlandırılmıştır. Çalışmanın bir diğer kısıtı ise kent belleğinde önemli yere sahip ve hayatta olan tarihsel isimlere ulaşma zorluğu ve bu kişilerle yapılması planlanan röportajların hayata geçirilememesi olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

BELGESEL VE BELGESELDE TÜRLER

BİRİNCİ BÖLÜM
BELGESEL VE BELGESELDE TÜRLER

1.1. Belgesel Nedir

"Belgesel sinemaya ait her bir tanım aslında tanımlamanın dünya görüşü ve yönelimleri doğrultusunda belgesel sinemanın türlerine dair bir okuma yapmamızı da olanaklı kılıyor. TDK belgesel filmi şöyle tanımlar: Hayattan alınan herhangi bir olguyu kendi doğal çevresi ve akışı içinde veya gerçeğe en yakın bir biçimde hazırlanmış yapay bir yerde işleyen, belirli bir amacı yansıtan film" (Susam, 2015: 128).

Belgeselin kelime kökenine indiğimizde belge niteliği taşıyan, belge özelliği olan anlamını taşıdığından belgeseli diğer türlerden ayıran en büyük unsur daha plansız ve organik ilerlemesidir. Resimlerin peş peşe hızlı birleşmesinden oluşan video; bir olayın veya bir sahnenin kayda alınmasıyla ortaya çıktığından bu bir belgeleme de olmaktadır. Bu aynı zamanda belgeselin tanımının da ne olduğunu sorgulatır. Saunders bu probleme şöyle bir açıklama getirmiştir:

"Bir filmi belgesel yapan şey bir anlamda izleyicinin izlerken gösterdi yaklaşımdır bir filme bakışımız ona verdiğimiz tepki ve filme dahil beklentilerimiz onu ne kadar gerçek olarak algıladığımızı etkiler" (Saunders, 2014: 26).

Bu tanımı yapmanın zorluğu kayda alınan görüntülerin seyirciye farklı çerçevelerden bakış açısı yapma olanağı sağlaması ve gerçekliğin de ne olduğunu sorgulama olanağı tanımasındandır. Videolar da bir bakış açısından çekildiğinden ötürü izleyicilerde farklı algılar yaratabilmektedir.

"Sinematograf, fiziksel varoluşu gereği, görüntüyü kaydederken insan gücü ve müdahalesi gerektirir. Aygıtın mutlaka birine muhtaç olması durumu, onun

kullanan kişiden çok fazla bağımsız olamayacağını gösterir. Görüntü, tek mekan ve tek zamanda kaydedilen müdahalesiz bir olay bile olsa, kamerayı kullanan kişi onun nerede konumlanacağını, nereye bakacağını ve nelere yer vereceğini belirler. Aygıtın 'işaret ettiği gerçeklik, seyircinin gözü halini alır; aygıt-kullanan kişi ve seyircinin bakış açıları eşitlenir. Bu eşitlenme tek taraflıdır. Seyircinin, aygıtın bakış açısını kabullenmekten başka şansı yoktur. Seyircinin bakışı, kameranın gösterdiği dikdörtgen çerçevenin alanı ile sınırlandırılır. Çerçevenin getirdiği kaçınılmaz sınırlandırma nedeniyle bir nesne hiçbir zaman gerçekte görüldüğü gibi görülmez. Gerçek yaşamda, görüş alanını keskin biçimde sınırlayan bir çerçeve yoktur" (Saunders, 2014: 27).

Kelime anlamı dışında birçok tanım yapılsa da belgesele; gerçekliği göstermeye çalışan, olayları seyirciye aktaran bir sinema türü denilebilir.

1.2. Belgeselde Türler

"Bir filmin belgesel tanımına girmesi için üç temel yaklaşım bulunmaktadır: Gerçeği açıklama, gerçeği yeniden inşa etme ve gerçeği soruşturma" (Ekinci, 2016: 15)

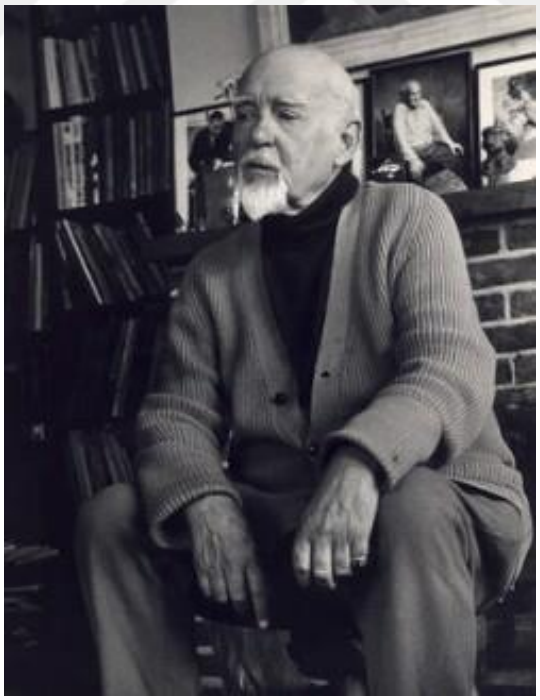
Belgeseller olup biteni, olanı ve gelecekte olacakları konu alır. Belgesel hayatın özünü yakalar. Bazen acı, bazen gözyaşını, bazen mutlulukları, bazen sevinci, bazen savaşı, bazen çığlıkları yakalar. Bu sunumda kullanılan dil, belgeselin tarzını, anlatım yapısını, formatını, biçimini ve türünü aktarmaktadır. Belgeselin konuları, olayları, olguları, kişileri, nesneleri, yerleri ve benzeri diğer nesneler harmanlanan, çizilen ve kurgulanan format, anlatı yapısı ve türe göre belirlenir. (Yıldırım, 2019: 134)

Belgeselin bu karmaşık tanımı nedeniyle, belgeselin türlerine ayrımında birçok kuramcı farklı sınıflandırmalar yapar. Paul Rotha, Wolf Rilla, Bill Nichols, John Izod ve Richard Kilbom, John Grierson, Siegfried Kracauer ve Eric Bamouw'un belgesel türleri konusunda yaptıkları farklı sınıflandırmalar ile de sinema tarihinde yerlerini alırlar.

Birçok kaynağa göre belgesel türü Paul Rotha ile başlamıştır. Bu sebeple çalışmada Paul Rotha'nın sınıflandırmalarını ele alınmıştır.

1.2.1. Paul Rotha

1907 Londra doğumlu İngiliz yönetmen Paul Rotha kariyerine set tasarımcısı olarak başlamıştır. 1928 de Elstree stüdyolarında çalışırken İngiliz filmlerinde yaratıcı set tasarımının eksikliğinden yakınan bir makale yazdığı için kovulmuştur. Daha sonra ona kitap yazma işi teklif edildi bu şekilde sinema ile ilgili ilk kitabını yazmıştır. Rotha, sanat yönetmeni olarak çalışmak için uzun metrajlı film endüstrisine kısa bir süre geri dönmüş ve birkaç senaryonun ortak yazarlığını yapmıştır. 1935'te Rotha, bağımsız belgesel birimi Strand Films'in Yapım Direktörü olmuştur. Rotha, 1953 ile 1955 yılları arasında BBC Belgesel Bölümü'nün başkanlığı yapmıştır. (Easen, 2014)



Şekil 1- Paul Rotha https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw82488/Paul-Rotha [9 Kasım 2023]

İlk baskısı 1935 de olan Belgesel Film kitabının ilk baskı önsözünde sinemayı o zamanki toplumsal etkinin en güçlü aracı olarak olmasa da güçlü bir aracı ve belgesel yöntemini sinemanın eğlenceden daha önemli amaçlarla kullanılmasına yönelik ilk gerçek girişim olarak gördüğünü yazmıştır. Rotha, aynı kitabında belgeseli dört alt türe ayırmıştır. Bu alt türler doğalcı (romatik) gelenek, gerçekçi gelenek, haber gerçek geleneği ve propaganda geleneğinden oluşmaktadır. (Rotha, 1952 :25)

1.2.1.1. Doğalcı (Romantik) Gelenek

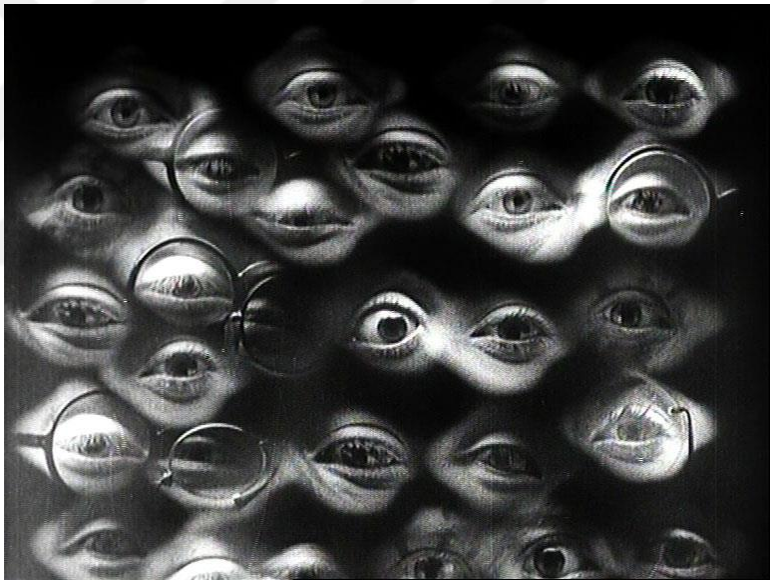
Doğalcı gelenek, günlük karşılaşılan doğal manzaraların ve olayların incelenmesiyle ilgilidir. Paul Rotha, Belgesel Film kitabında doğal manzara ve gündelik çevre kullanımının ilk aşamalarında sinemada yer bulduğunu, günümüze kadar pek çok hikâye filminde doğal dış mekânın önemli bir rol oynadığı yaygın bir gözlem konusu olduğunu söylemiştir. Bu tür gerçekçi materyaller çok nadir istisnalar dışında, yalnızca bir hikayedeki karakterlerin davranışlarına ilişkin büyüleyici arka plan olarak kullanılmış ve kendi başına birincil derecede ilgi çekici sayılmadığına değinilmiştir. "Doğalcı gelenek, doğal sahnelerin ve gündelik olarak çevremizde bulunan olguların kullanımına dayanmaktadır" (Rotha, 2000,52). Doğanın arka plan olarak kullanımı Robert J. Flaherty'in Kuzeyli Nanook (1922) belgeseli ile değişir. Bu belgesel doğalcı geleneğin en önemli örneklerindendir. (Rotha, 1952: 79-84)



Şekil 2- Kuzeyli Nanook (1922) filminden bir sahne
https://www.documentary.org/feature/how-i-filmed-nanook-north [9 Kasım 2023]

1.2.1.2. Gerçekçi Gelenek

Gerçekçi gelenek, Fransa'daki avan-gard film yapımcıları ile doğmuştur. Yapımcılar kısa filmlerinde gerçekte var olan materyallere ve temalara gerçekçi yaklaşmakta ve basit kamera hileleri ile Fransız yaşamını ele almaktadır. Yapımcılar çağdaş şehir sahnesine ilişkin gözlemleri, fakir ve zengin, temiz ve kirli arasındaki bariz karşılaştırmalarla sınırlı tutmuşlardır. Rotha ise film toplulukları için mükemmel yem sağlayan bu filmlerin, sanat uğruna bir hareketin tipik ürünü olduğunu belirtmiştir. Alberto Cavalcanti'nin Yalnızca Saatler (1926) filmi bu türe örnektir. (Rotha, 1952: 85-88)



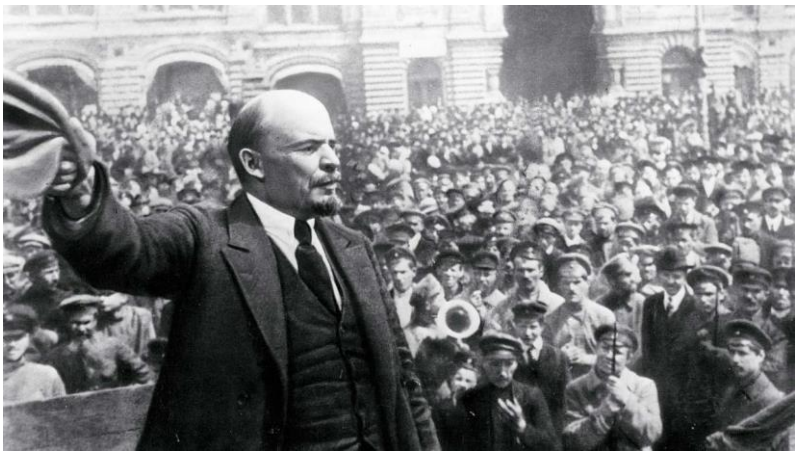
Şekil 3- Yalnızca Saatler (1926) filminden bir sahne
https://www.jangada.org/movie/nothing-but-time [9 Kasım 2023]

Rotha aynı zaman da Belgesel Film kitabında Walter Ruttmann'ın Berlin (1927) filminin, senfonik yapım yöntemini geliştirdiğinden beri, belgesel filmler için gündelik malzemelerin kullanılmasına yönelik benzer çizgide pek çok girişimde bulunulduğundan bahsetmiştir. Aktüel kamera ile ticaret ve sanayi, şehirler ve banliyöler, hava, kara ve deniz trafiği, bilim ve mühendislikteki başarılar, filme alınmıştır.(Rotha, 1952: 85-88)

1.2.1.3. Haber Gerçek Geleneği

Rotha, sıradan haber bültenlerinin belgesel filmin özellikleriyle pek az ortak yanı olduğunu savunmuştur. Ancak her ikisinin de hammadde olarak gerçekliğe yönelik olduğunu belirtmiştir. Haber bültenlerinin görevi, günün olaylarını basit tanımlayıcı terimlerle ve minimum süre içinde, önyargısız, madde madde halinde sunmak olduğunu söyler. Belgeselin görevinin ise tam tersine, düşünme ve seçme için zaman gerektiren bir yöntem olan gerçekliği dramatize etmek ve özel bir amaca yöneltmek olduğunu belirtir. Rotha, çoğu zaman, haber bültenlerinin konusunun, bir haberin yayınlanması veya siyasi bir krizle ilgili olaylar gibi kendi içinde dramatik olduğu doğrulamış, ancak haber bültenlerinin kameramanları ve editörlerinin bu materyale sinematik yaklaşımda bulunmadığını betimleyici ve nadiren yaratıcı olduğunu da belirtmiştir. "Bu tür çalışmaların en bilineni Dziga Vertov ve onun S.S.C.B'deki çalışma arkadaşlarının oluşturduğu Sinema-Göz kuramıdır" (Rotha, 2000, 65).

Rotha kitabında, önemli miktarda haber filmi materyalinin editörlüğünü yapan Esther Schub'nın en başarılı filmleri Romanov Hanedanlığının Düşüşü (1927) ve Lev Tolstoy ve II. Nicholas'ın Rusya'sı (1928) değinilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. (Rotha, 1952: 88-92)



Şekil 4- Romanov Hanedanlığının Düşüşü (1927) filminden bir sahne
https://fasikul.altyazi.net/dunya/esfir-shub-anlatiyor-montajci-kadinlarin-emegi-1927/
[9 Kasım 2023]

1.2.1.4. Propaganda Geleneği

Rotha, filmin bir propaganda aracı olarak kendine özgü olduğunu da söylemektedir. Bu nedenle, belgeselin gelişimiyle eş zamanlı olarak, medyanın ikna edici kapasitesinin farkına varılması ve kullanılması yönünde artan bir eğilimin ortaya çıktığını görmenin şaşırtıcı olmadığından bahsetmiştir. Kâr amacına hizmet eden sinemanın teatral geleneğe yakın kalmasına karşın, propaganda ve ikna amaçlarına hizmet eden sinemanın belgesel yönteminden büyük ölçüde sorumlu olduğunu gözlemlemenin doğru olduğunu belirtmiştir. Propaganda geleneğini üç başlığa ayırmıştır; Sovyet, İngiliz ve Alman ve İtalyan. (Rotha, 1952: 92)

1.2.1.4.1. Sovyet

Sovyet sinema ideolojisinin ilk aşamadaki amacı, Avrupa ve Amerika yapımınınkinden oldukça farklı olarak yeni kurulan Birlik için propaganda filmleri çekmek olmuştur. Devlet, İşçi Devrimi'ni motive eden olay ve koşulları yeniden kurgulayan dramatik filmlerin yaygın şekilde sergilenmesiyle, halkını yeni toplumsal inançlara ikna etmeyi ve eğitmeyi hedeflemiştir. (Rotha, 1952: 92-96)

Rotha, kitabında Viktor Turin'in Türksib'de (1929) tek başına Sovyet yaklaşımının saf belgesele olan çizgisini belirlediği, çünkü hikâye biçimini tamamen bir kenara atıp ve Türkistan-Sibirya demiryolunun ekonomik ihtiyacını ve inşasını büyük bir üslupla dramatize ettiğini söylemiştir. Türksib, hem teknik üslubu hem de yaklaşımı açısından yeni bir belgesel yönteminin başlangıcını olarak alınmış ve bu projenin diğer tüm filmlerden daha fazla etkiye sahip olduğunu dile getirilmiştir. (Rotha, 1952: 92-96)



Şekil 5- Türksib (1929) filminden bir sahne https://assets.mubicdn.net/images/film/90783/image-w1280.jpg?1478562832 [9 Kasım 2023]

1.2.1.4.2. İngiliz

Film birimi, toplamda kırk beş bölümü olan ve bir hükümet departmanı biçiminde 1928 de kurulan Empire Pazarlama Kurulunun bölümlerindendir. Kurul 'Britanya İmparatorluğu'nun gıda kaynaklarının üretimini, korunmasını veya taşınmasını etkileyen dünya çapındaki tüm önemli araştırmaları teşvik etmek' amacıyla kurulmuştur. Rotha' ya göre Film birimi, modern Britanya'nın bazı yönlerini ticari olarak faaliyet gösteren hiçbir şirketin yaklaşamayacağı bir samimiyet ve beceriyle beyazperdede hayata geçirmiş ve aynı zamanda işbirlikçi bir çalışma yöntemini de ortaya çıkarmıştır. Sosyolojik açıdan bakıldığında Kurul aynı zamanda Britanya'nın işçi sınıfını günümüz varoluşunda insani, hayati bir faktör olarak tasvir etmiş, sanayi ve tarım işçisinin emeğini ve zanaatkarın becerisini beyazperdeye yansıtma yönündeki ilk girişimi temsil etmiştir. (Rotha, 1952: 96-100)

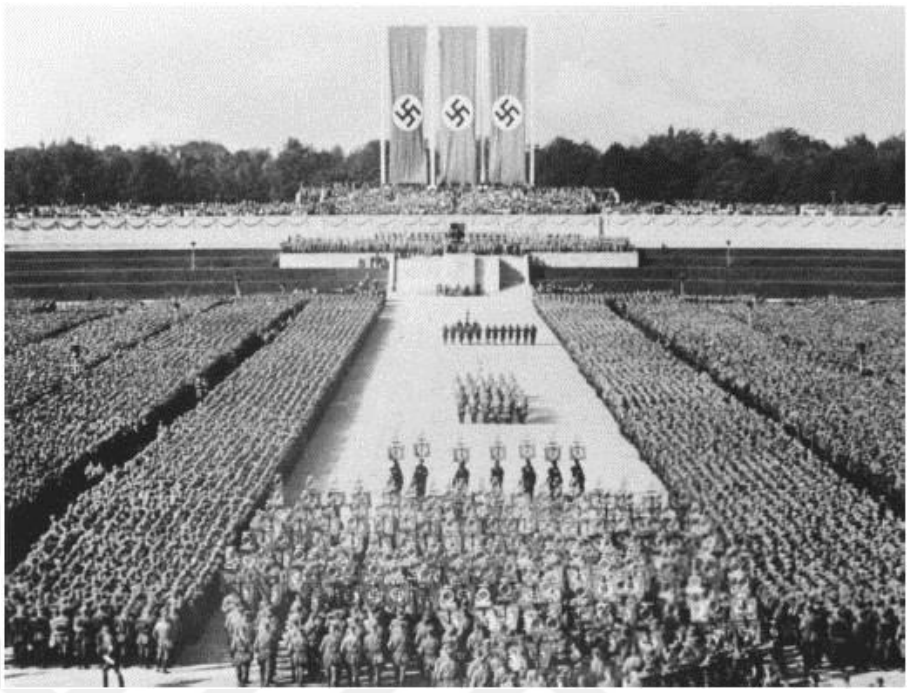
John Grierson'un yönetmenliğini yaptığı tek filmi Drifters (1926) İngiliz propaganda belgesel türünün önemli örneklerindendir. (Rotha, 1952: 96-100)



Şekil 6- Drifters (1926) filminden bir sahne
https://silentlondon.files.wordpress.com/2012/07/drifters_01.jpg [9 Kasım 2023]

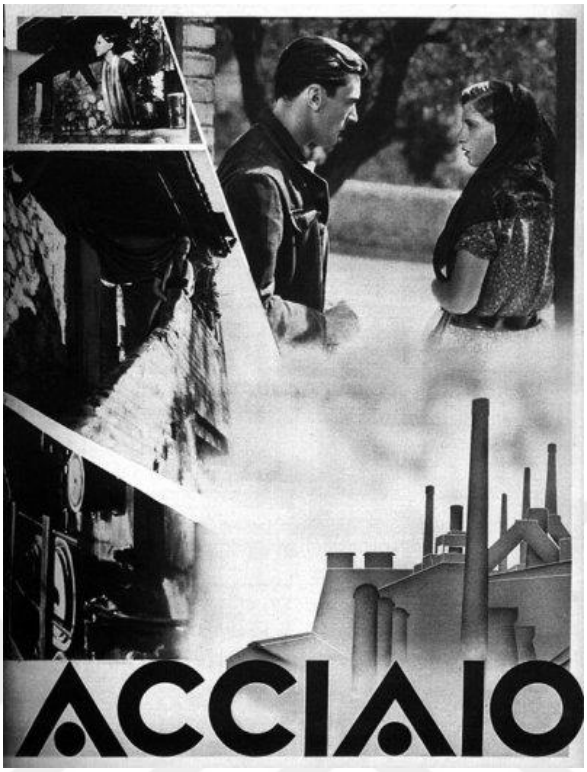
1.2.1.4.3. Alman ve İtalyan

Kitabında dönemin şartları gereği İngiltere'de yaşayan Rotha, Alman ve İtalyan propaganda filmleri üzerinde fazla çalışma yapamadığından bahsetmiştir. Almanya'dan belgesel açısından teknik öneme sahip en azından iki film var gibi göründüğünü bunların; Leni Riefenstahl'ın Hitlerin biyografisi şeklindeki İradenin Zaferi (1935) ve Riefenstahl'ın yönetmenliğini Bala Balazs ile yaptığı Mavi Işık (1932) olduğunu dile getirmiştir. (Rotha, 1952: 100-101)



Şekil 7- İradenin Zaferi (1935) filminden bir sahne https://www.thefilmagazine.com/film-as-a-political-medium-propaganda-and-the-triumph-of-the-will/ [9 Kasım 2023]

Rotha, İtalya'da sadece Ruttmann'ın pek de başarılı olmayan Acciaio'sunun (1933) bazı bölümlerini ve Mussolini'nin başarılarını öven bir filmin bazı bölümleri gördüğü söylemiştir. (Rotha, 1952: 100-101)



Şekil 8- Acciaio (1933) filminin afişi
https://www.imdb.com/title/tt0023736/mediaviewer/rm3307760640/ [9 Kasım 2023]

1.3. Belgesel Tarihindeki Önemli Sinemacılar

1.3.1. Lumiere Kardeşler

Birçok kaynağa göre belgesel yapımcısı olarak anılmasalar da Lumiere Kardeşler¸ çektikleri görüntülerde gündelik hayattan kareleri yansıtmışlardır. Sinemanın başlangıcı olarak da bilinen Lumiere Kardeşler' in bir nevi belgesel niteliği taşıyan bir çok görüntüsü ile tarihin tozlu sayfalarına ışık tutulduğundan Lumiere Kardeşler ilk belgeselci olarak da kabul edilmektedirler.



Şekil 9- Auguste (sol) ve Louis Lumier
https://en.wikipedia.org/wiki/Auguste_and_Louis_Lumi%C3%A8re [9 Kasım 2023]

"Belgesel filmler olarak tanımlayabileceğimiz ilk çalışmalarda Fransız günlük yaşamı (balıkçı adam ve ağları, bot gezisi yüzücüler, çalışan itfaiyeciler, deniz kenarındaki çocuk, bisiklet dersi vb.) yansıtıldı" (Susam, 2015: 126).

1.3.2. Michael Moore

Michael Moore, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1954'te Dünyaya gelmiştir. Moore çocukluğunun geçtiği eyaletteki birçok kişinin ve hatta ailesinin de fabrika işçisi olmasından dolayı işçi sınıfı sorunları onun filmlerindeki çıkış noktasıdır.

Oscar ödüllü yönetmenin yapımlarından aynı zamanda bazıları tüm zamanların en çok hasılat yapan filmleri arasındadır.



Şekil 10- Michael Moore 2019 Cannes Film Festivali
https://www.thenation.com/article/environment/planet-humans-film-moore/ [9 Kasım 2023]

"Moore'un ilk belgesel filmi Roger ve Ben (1989), Flint Michigan otomobil fabrikalarının kapanmasıyla işçilerin, kendi komşuları da dahil, işine düştükleri zorlukları sergileyen bir belgeseldi" (Winston, 2021: 138).



Şekil 11- Roger ve Ben (1989)
https://www.imdb.com/title/tt0098213/mediaviewer/rm3690824705/ [9 Kasım 2023]

1.3.3. Agnes Verda

Yeni Dalga akımının kurucusu ve aynı zamanda bu akımın büyükannesi olarak anılan Agnes Varda 1928 de Belçika'da doğmuştur. Kariyerindeki önemli filmlerden biri belgesel yapımı olan 2000 yılında gösterime giren Toplayıcılar'dır. (Midilli, 2016)



Şekil 12- Agnes Varda https://www.ica.art/films/the-gleaners-and-i [9 Kasım 2023]

Altın Palmiye ve Akademi Onur Ödülü' ne sahip sanatçı; JR (Jean Rene) ile çektiği Mekanlar ve Yüzler isimli belgeseli ile Cannes Altın Göz Belgesel Ödülüne de layık görülmüştür. (Göçebe, 2020)



Şekil 13- JR (solda) ve Agnes Verda https://www.filmlinc.org/films/faces-places/ [9 Kasım 2023]

Bu belgesel ile Toronto Film Festivali'nde belgesel kategorisinde Halkın Seçimi Ödülü'nü almıştır. (Göçebe, 2020)

Bu belgeselde iki yönetmen karavan ile köy yolculukları esnasında çektikleri fotoğrafları duvarlarda sergilerler. Bu karakterlerin mekânlarla olan ilişkisi belgeselin ana temasını oluşturmuştur. (Göçebe, 2020)

İnsanlar mekânlarla birlikte yaşarlar ve insanların tüm hayatı boyunca bu mekânlarla bağı devam eder, bununla birlikte mekânlar insanların izlerini taşır. Bu belgesel de mekân ve insan algısı üzerinde önemli rol oynamaktadır.

1.3.4. Coşkun Aral

Çoşkun Aral, 1956 yılında Siirt'te doğmuştur. Kariyerine savaş muhabirliği ile başlamış olup fotoğraf ve belgesel alanında birçok önemli işe imza atmıştır. Günümüzde halen çarpıcı belgeseller üretmeye devam etmektedir. (Haberci.com)



Şekil 14- Çoşkun Aral https://www.sabah.com.tr/erzurum/2015/03/25/fotograf-sanatcisi-coskun-aral-her-seyi-bilin-ama-bir-seyi-cok-iyi-bilin [9 Kasım 2023]

1995 yılında Haberci isimli belgesel programı ile seyirci karşısına çıkan Aral halen birçok ülkede bu program ile çekimlere devam etmektedir. (Haberci.com)



Şekil 15- Haberci programı Coşkun Aral http://haberci.com/2018/12/18/freddie-mercurynin-koyu-bob-marleyin-kardesi-coskun-aral-arsivinden/ [9 Kasım 2023]

Aral aynı zamanda belgeselcilik hayatına 2018 yılından itibaren Youtube kanalı ile de devam etmektedir. (Haberci.com)

Belgesel kelimesinin kelime kökeni gibi belge niteliği taşıyan çok sayıda fotoğrafı ile de tanınan Aral Türkiye'nin ilk yerli belgesel kanalı olan Habitat TV'yi kurmuştur. (Haberci.com)

1.3.5. Suha Arın

> *"1942 yılında Balıkesir'de doğdu. Ankara Atatürk Lisesi'ni bitirdikten sonra Amerika'da Howard Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema Televizyon Bölümü'nden mezun oldu. Amerikan Üniversitesi Iletişim Fakültesi Kamu Enformasyonu Bölümü'nde yüksek lisans yaptı. Belgesel sinema alanında 39 yıl emek vermiş Arın, Ocak 2004 yılında yaşamını kaybetti"* (Susar, 2004: 128).

Suha Arın, yaptığı belgesellerde Anadolu coğrafyasını sıkça kullanıp bu büyük coğrafyayı daha öznel mekânlar ile anlatıp bu mekânların insanlar ile nasıl yaşadığını göstermiştir. (Çakıcı, 2007)

Arın, Kapalıçarşı'da 40 Bin Adım isimli belgeseli ile Viyana Turizm Filmleri Yarışması'nda Jüri Şeref Ödülü' nü almıştır. (Çakar Bikiç, 2018)



Şekil 16- Suha Arın https://www.kameraarkasi.org/yonetmenler/suhaarin.html [9 Kasım 2023]

Belgesellerinde mekân ve insan algısı temasına yer veren Arın, Türkiye topraklarının tarihini öteki pencereden de seyretmeye imkân vermiştir. Özellikle Anadolu topraklarındaki mekân olgusunun tarihsel değimini ile birlikte Anadolu coğrafyasının toplumunu da objektif bir şekilde gözlemlemiştir.



Şekil 17- Anadolu'da Konutun Öyküsü (1984) https://images.app.goo.gl/6TQbFWJnWtwJNP619 [9 Kasım 2023]



Şekil 18- Ozanlar ve Evleri (1987) https://images.app.goo.gl/pb4ev4kZx9bsETMN8 [9 Kasım 2023]



Şekil 19- Ozanlar ve Evleri (1987) https://images.app.goo.gl/YQg11VAvoj2uoMh89 [9 Kasım 2023]

İKİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ ŞAHIS BELGESELLER VE İNCELEMESİ

İKİNCİ BÖLÜM
BİRİNCİ ŞAHIS BELGESELLER VE İNCELEMESİ

2.1. Belgesel Sinemada Birinci Şahıs Belgeseller

Birinci şahıs belgeselleri anlatıcının da olayın içine dahil olduğu, kendinin belgeseli, kameranın bir ayna olarak da olarak tasvir edildiği ve yaşadığı toplumun hikayelerini gösteren bir şahıs anlatımıdır. Bir diğer söylem ile kamerayı kendine çevirmek de denmektedir. (Gider Işıkman, 2016)

Birinci şahıs belgesellerinin yapımını kişisel kayıtlar, VHS kasetler, DVD ve görsellerin, basılı resimlerin, mektupların, ses kayıtlarının ve tüm verilerin izleyiciye aktarılması oluşturmaktadır. Seyirci ile belgesel arasındaki perde kalkıp seyirci kendini olayın içinde hissedebilir ve içselleşebilir. Burada kullanılan kişisel veri ve kayıtlar gerçek olan anlatıyı güçlendirip sinemanın yapay algısını kırmaktadır. (Gider Işıkman, 2016)

Kamerayı bir ayna gibi kullanmak veya aynaya doğru tutmak bizden başkasını da anlatmanın bir yoludur çünkü kendini anlatmak bizden başkasıyla mümkündür. Kendi hikâyemiz başkalarınınki ile birleştirilemediğinde hikâye eksik kalmaktadır.

Birinci şahıs belgeseller ile günümüzde toplum kendi sorunlarını ve çevresel sıkıntılarını görsel örneklerle kayda alıp amatör bir şekilde de olsa dijital platformlara yükleyebilmektedir. Bu noktada günümüz internet çağının hikâye anlatımını artan olanaklarla nasıl kolaylaştırdığını ve nasıl popüler hale getirdiğini de görebilmekteyiz.

2.1.1. Birinci Şahıs Belgesellerin Örnekler ile İncelenmesi

2.1.1.1. Benim Cici Silahım/Michael Moore

23 Nisan 1954' TE ABD'nin Michigan eyaletinde doğan Moore Michigan-Flint Üniversitesi'nde gazetecilik eğitimine devam ederken aynı zamanda Üniversitenin çıkardığı The Michigan Times Gazetesinde editörlük yapmış ve aynı zamanda General Motors fabrikasında çalışmıştır. Bir dergide yaptığı editörlük zamanında bir yazıyla ilgili dergi ekibi arasında çıkan problem sonucu mahkemede Moore lehine sonuçlanmış ve Moore buradan aldığı para ile yapımcısı, senaristi ve yönetmeni olduğu ilk filmini çekmiştir. Bu film ile birçok ödül toplayan Moore kariyerine yine belgesel yapımcılığı ve yönetmeni olarak devam etmiştir. (Jackson, 2002)

2002 yapımı Benim Cici Silahım belgesel filmi; animasyonları, arşiv görüntülerini, ses kayıtlarını ve çokça röportajı içinde barındırmaktadır. ABD'nin dünyanın çeşitli ülkelerindeki siyasi değişiklikleri nasıl teşvik ettiğini, diktatörler kurduğunu, darbeleri nasıl desteklediğini, iç savaşı kışkırtmak için çeşitli terörist gruplarla nasıl işbirliği yaptığını ve tüm bunlar olurken ülkelerde ölen insanları göstermektedir. (Jackson, 2002)

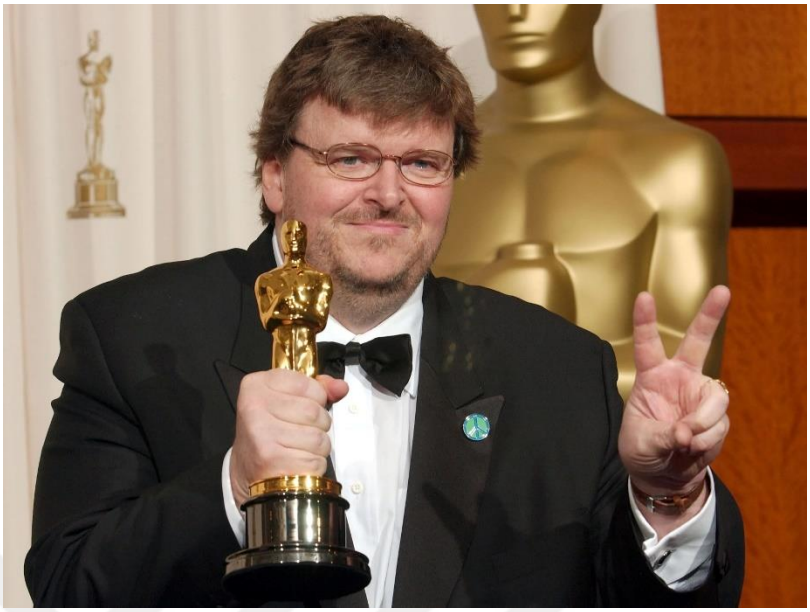


Şekil 20- Benim Cici Silahım (2002)
https://www.imdb.com/title/tt0310793/mediaviewer/rm2683928832/ [9 Kasım 2023]

Bireysel silahlanmanın ne kadar hızlı bir şekilde gösteren filmde yaşanan kanlı trajik eylemlere yer verildiği filmde Moore mesajını iletmek için eski videoları kullanmaktadır ve belgesel bir sahnede Moore'un seslendirmesinden "What a Wonderful World" ün çalınmasıyla başlar. Moore, teröre karşı savaşa ait çeşitli arşiv görüntülerinden, silah satan bir adamdan ve son olarak kendisinin mahalledeki bir bowling salonunda bowling oynarken çekilen görüntüleri ile bitirir. Büyük ölçüde arşiv filmi olan bu son kısım, belirli olayların arşiv görüntülerinin düzenlenip etkili bir şekilde kullanıldığında ne kadar güçlü olabileceğini izleyiciye göstermektedir. Amerikan hükümeti ve halkının silahlanmaya ayırdığı bütçenin ne denli büyük olduğunu görülen filmde esas olarak silahların ve bireysel silahlanmanın tüm suç olaylarının ve katliamların en büyük parçası olduğunu belirtilir. (Jackson, 2002)

Kendi yaşadığı Amerika Birleşik Devletleri'nde silahlı suçların neden olduğunu bulmaya çalışan yönetmen, toplumda bireysel silahlanmanın çok hızlı arttığını göstererek bunun nedeninin baskın yönetimden olduğunu düşünmektedir. Bunu ise belgesel formatında tüm ince detayları ile politik söylemden kaçmadan sorumlunun hükümet olduğunu söyleyerek dile getirmiştir. (Jackson, 2002)

Benim Cici Silahım; 2002 Cannes Film Festivali'nde 55. Yıldönümü Ödülü, 28. Cesar Ödülleri'nde en iyi yabancı film, 75. Akademi Ödülleri'nde en iyi belgesel, ödüllerinin dışında da birçok ödüle hak kazanmıştır. (Filmaffinity.com)



Şekil 21- 75. Akademi Ödülleri'nde Michael Moore https://www.vanityfair.com/hollywood/2018/11/michael-moore-oscar-speech-lifetime-achievement-award [9 Kasım 2023]

2.1.1.2. Anlattığımız Hikayeler/Sarah Polley

8 Ocak 1979 da Kanada Toronto' da doğan Sarah Polley kariyerine oyuncu yapımcı yönetmen ve senarist olarak devam etmektedir. Küçük yaşta kariyerine oyunculuk ile başlayan Polley 30 lu yaşlarına geldiğinde oyunculuğu bırakıp kamera arkasına geçmiştir. Senaryo ve Yönetmenlik dallarında birçok ödüle sahip olan Polley 95. Akademi Ödülleri'nde Konuşan Kadınlar filmiyle en iyi uyarlama senaryo dalında Oscar Ödülünü de almıştır. (Blauvelt, 2023)



Şekil 22- 95. Akademi Ödülleri'nde Sarah Polley https://www.ff2media.com/blog/2023/09/02/celebrating-a-year-of-women-talking-with-sarah-polley/ [9 Kasım 2023]



Şekil 23- The Adventures of Baron Munchausen (1988) filminde Sally Salt karakterini canlandıran Sarah Polley https://www.criterion.com/films/29570-the-adventures-of-baron-munchausen [9 Kasım 2023]

Anlattığımız Hikayeler filminin yönetmeni Sarah Polley, belgeselde kendi ailesini sorgular aile geçmişinin parçalarını bir araya getirmeye çalışmıştır. Geçmişin anılarına dalıp giderken bir süre sonra aile sırlarını her bireyin kendine özgü bakış açısıyla ortaya

çıkartır, annesi Diane'in ve nihayetinde biyolojik babasının kim olduğunu anlamaya çalışırken izleyicilere gerçeğin doğası ve hikâyelerin hayatımızdaki önemi hakkında da birçok soru sorar. Bu belgeselde Polley son derece kişisel olan sorunlardan kendi ailesi ve geçmişi ile yüzleşmiş ve bunu belgesel hale getirmiştir. (O'Malley, 2013)



Şekil 24- Anlattığımız Hikayeler (2012)
https://www.imdb.com/title/tt2366450/mediaviewer/rm2750456320/ [9 Kasım 2023]

Belgesel, en temel düzeyde Polley ailesinin hikâyesini, özellikle de Dianne Polley'in yaşamı ve ölümünü, aile üyeleri ve onu tanıyan kişiler ile yapılan röportajlarda anlatıldığı şekliyle inceler. Polley röportaj konuklarını "Hikâye Anlatıcıları" olarak adlandırmış ve bunlar arasında ablaları Susy ve Joanna'nın yanı sıra ağabeyleri John ve Mark ve annesinin geçmişindeki diğer önemli kişilere yer vermiştir. Babası Michael Polley'in Sarah'nın, kendi yazdığı filmin anlatımını yapması için babasını bir kayıt odasına koymasıyla açılır. Babasıyla yaptığı röportajları bir "sorgulama süreci" olarak tanımlamıştır. Belgesel, ailenin geçmişinden görüntüleri derinlemesine yansıtır. Anlattığımız Hikayeler kendi oluşum sürecini belgeleyip onu kendi hikayesini anlatan, kendine referans veren bir belgesele dönüştürür. (O'Malley, 2013)

Bu belgesel ile yönetmen 2013 Kanada Ekran Ödülleri ve 2013 Bratislava Film Festivalinde en iyi belgesel ödülünü almıştır. (Filmaffinty.com)

2.1.1.3. Agnes'in Plajları/Agnes Varda

30 Mayıs 1928'te Belçika'da doğan Agnes Varda Fransız fotoğrafçı ve yönetmendir. Yeni dalga akımının Büyükannesi olarak bilinen Varda, sinema ve fotoğrafçılık arasındaki ilişkiyi projelerinde bir tema olarak kullanmıştır. Fransız yeni dalga sinemasının ilk filmlerinden biri olarak Kabul edilen La Pointe Courte Varda'nın ilk filmidir. Yeni dalga sinemasının tek kadın yönetmeni olan Varda 29 Mart 2019 da Paris de hayata gözlerini yummuştur.



Şekil 25- Agnes Verda https://www.newyorker.com/video/watch/the-beaches-of-agnes [9 Kasım 2023]

Agnes Varda, ilerleyen yaşına rağmen 81 yaşında esprili ve ilgi çekici bir sinema-otobiyografi yapmaya karar vermiştir, daha doğrusu bir otobiyografi için malzemeleri bir araya getirip bunları nasıl şekillendireceğine dair düşüncelerini filme almıştır. Agnes bu filmi oluştururken kendi yaşamını tüm şeffaflığıyla yansıtmıştır. (Bradshaw, 2009)

Filmin açılışında Agnes, "İnsanların içini açarsak bir manzara buluruz. Eğer beni açarsak plajlar buluruz," der. Kendi yaşamının ölümlü bir bedenden ibaret olduğunu ve zamanın geçip yaş aldığını tüm samimiyeti perdeye koymuştur. Çevresindekilerle olan güçlü bağların ne denli önemli olduğunu vurgulamıştır. Varda ve genç ekip, bulutlu bir kumsalın etrafına çeşitli boyutlarda ve şekillerde antika aynalar yerleştirerek filme başlar. Bazı aynalar plajda rastgele konumlandırılmış ve bazı aynalar da bir sadece bir kısmı

görünebilir şekilde kuma gömülmüş durumda konumlanmıştır. Geri kalanlar aynalar ise işe tehlikeli bir şekilde dalgaya yakın ve gelgitle sürüklenecek durumda konumlanmıştır. Dalgaya yakın olanlar aynaların geçici izler ve duyguları temsil edip bunların nasıl zamanla akıntıda kaybolacağını simgelemektedir. (Andrews, 2017)



Şekil 26- Agnes'in Plajları (2008) https://empac.rpi.edu/2010/beaches-agnes [9 Kasım 2023]

Filmde ana merkezdeki neşeli figür Varda filme, anlatıcı, rehber, tanık ve katılımcı olarak hizmet etmektedir. Filmde kullanılan kumsal birleştirici bir motif, Varda'nın bazı eğlenceli performanslar yarattığı zamanın dışında bir arena olarak kullanılmaktadır. (Bradshaw, 2009)

Varda'nın arkadaşları, Agnes Plajları filminin sonuna doğru ona sürpriz bir doğum günü partisi düzenlemiştir. Daha sonrasında Agnes kamerayı kendine cevirmiş ve bu noktada Agnes'in tamamen yalnız mı, yoksa bir kameraman mı ona eşlik ettiğinin algısı oluşmuştur. Birkaç kelimeyle hem yaş günü̈ partisini hem de tüm hayatını anımsatarak "Her şey dün oldu" der. "Zaten geçmişte kaldı, görüntüye anında aşılanan bir duygu, öyle kalacak. Yasadığım sürece hatırlıyorum..." ve hem onu, hem de kendimizi bu görüntüler aracılığıyla hatırlayacağız demiştir. (Taubin)



Şekil 27- 68. Cannes Film Festivali'nde Agnes Verda

https://www.irishtimes.com/culture/film/film-director-agnes-varda-90-dies-1.3842958

[9 Kasım 2023]

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOPLUMSAL VE MEKANSAL BELLEK

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TOPLUMSAL VE MEKANSAL BELLEK

3.1. Toplumsal Bellek ve Belgesel

Toplumun zihninde saklama gücünü temsil eden bellek, belgelendirilmiş kayıtlar ile hafızalarda canlı tutulmaktadır.

> *"Bellek ve hatırlama gibi görme de sürekli değişir; hegemonik, söylem ve pratikleri ince yeniden yapılandırılır. Bugüne dek üretilen görüntü biçimlerinin neler olduğu, hangi teknolojik gelişmelerin hemen kabul gördüğü, yaygınlaşan biçemler, kırılma noktaları; görüntülerin nasıl hangi noktalarda değişim geçirdikleri, bunların üretilme biçimleri, işlevleri sorularına yanıt aramak görüntülerin tarihselliği bir anlamda ortaya koymak demektir. Teknoloji yardımıyla çoğaltılan görüntüler, dönemin hakim söyleminin belirleyenleriyle üretilmiştir"* (Susam, 2015 :18).

Bir toplumun belleğini kuvvetli tutmanın bir önemli tarafı ise tarihi ve geçmişi yıkıp yok etmemektir. Belleği canlı tutan önemli mekânlara müzeler, anıtlar ve meydanları örnek verilebilir.

"Tarih kitapları, mezarlıklar, ulusal kütüphaneler, anıtlar, heykeller, el kitapları, sözlükler, vasiyetnameler, sığınaklar, hac ve bayram yerleri... Bunları bellek mekânı yapan, tarihin elinden kurtulmalarını sağlayan şeydir " (Susam, 2015: 74).

Mekân ve bellek olarak baktığımızda geçmişten günümüze yaşadığımız dünya ve ülke üzerinde hatta semtimizde hafızamızı canlı tutan kentin ve kentlinin belleğini

canlandıran çok az sayıda yer kalmıştır. Bu noktada belleği canlı tutan önemli mekânlardan biri olan müzelerin yeri ve önemi büyüktür.

> *"Elbette eski dünyaya ait pek çok şey durmakta, varlığını korumakta. Hatta bir zamanlar unutulan ve demode bulunan kimi şeyler yeni yüzleriyle karşımıza çıkmakta. Müzeler de böyle. Birer bellek mekanı olan müzeler, bellek çalışmalarının popülerleştiği zamanlara denk bir biçimde yeniden yaşamlarımızda yükselen değerler olarak yerlerini aldılar"* (Susam, 2015: 75).

Bu yerlerin önemi büyük olduğu kadar aksine günümüz popüler çağına da hizmet ederken beraberinde sergilendiği mekân ortam ve kronoloji ile de farklı algılar yaratmaktadır. Bununla beraber izleyici beklentileri de geçmişten günümüze değişmiştir.

> *"Yeni müze ve sergileme pratikleri değişen izleyici beklentilerine denk düşmektedir. Kültürel bilgi ciddiyet ve titizlikle edilecek yerde, giderek daha çok sayıda seyirci abartılı deneyimler, anlık aydınlatmalar, parlak olaylar ve çarpıcı gösteriler arıyor gibidir. Gene de şu soru, geçerliliğini koruyor: Tarih duygusunu yitirmiş olmakla, kusurlu belleğiyle ve yaygın bellek yitimiyle tekrar tekrar suçlanmış olan bir çağda, bu müzeleştirilmiş geçmişin başarısı nasıl açıklanabilir? "*(Huyssen, 1999: 27).

Melezleşmiş mekân kavramının bu noktada mekân ve bellek yönündeki etkiyi zayıflatmaktadır. Müzeler her zaman olması gerektiği gibi gerçeği sorgulamayı ziyaretçisine bırakmalıdır.

> *"Müze modernleşmenin tahribatına uğramış şeyleri toplayan. Yok olmaktan kurtaran ve muhafaza eden paradigmatik kurum olarak ortaya çıkmıştır. Ancak*

müze bunu yaparken kaçınılmaz olarak geçmişi şimdinin söylemleri ışığında ve günümüzün ilgi alanları çerçevesinde kuracaktır“ (Huyssen, 1999:28).

Müzeler ne kadar turistler için birer pazarlama mekânına evirilse de her zaman için bellekteki boşlukların birçok alternatif ile doldurulmasını sağlamaktadırlar.

“Orhan Pamuk'un masumiyet müzesi böyle bir kurgu mekan. Yine İzmir Konak Belediyesi'nin birbirini takip eden zamanlarda açtığı Mizah ve Karikatür Müzesi, Mask Müzesi, Oyuncak Müzesi, Ege Üniversitesi'ne bağlı Etnografya Müzesi, Kağıt ve Kitap Sanatları Müzesi çağın yeni popüler okumalarına bu bağlamda hizmet eden müzeler. Yeni müze ve sergileme pratikleri bu halleriyle değişen izleyici beklentilerine denk düşmekte” (Susam, 2015: 75-76).

Yaşanılan yıkımlar, savaşlar, depremler, kentsel dönüşümler bu belleğin yok olmasında en önemli faktörlerdir. Ancak bunları korumak ve bellekte tutmaya yardımcı olmak toplumun ve yönetimin elindedir. Bir ulus için toplumsal bellek yardımlaşma ve uyumla beraber gelen bir bilgi bütünüdür. “Toplumların belleği var mıdır, bellek nasıl işler, toplumsal toplumlar nasıl ve neden hatırlar, hangi koşullarda ve nasıl unuturlar gibi belleğe ait temel sorular, yüzleşme ve hesaplaşma konularıyla birlikte ele alınacak sorular” (Susam, 2015:16).

“Günümüzde var olan toplumların içinde, sosyoekonomik, sosyokültürel yapılarına ve yaşam ideolojilerine bağlı olarak öteki kavramı ile ifade edilen toplumsal gruplar bulunmaktadır. Bu toplumsal grupların yaşama dair geçmişlerindeki birikimlere de dayalı olarak günümüze ait ürettikleri kültürel değerler, kültürel kodlar, semboller, ikonlar değişen ve giderek kaotik hale gelen küresel dünyada toplumbilimsel ve sanatsal platformlarda yeniden sorgulanmalı, yorumlanmalı ve tartışılmalıdır” (Taranç ve Berber, 2018, 95)

Kulaktan duyduğumuz hikayeler, kültürel değerler, semboller ve ikonlar video veya fotoğraf gibi görsel olamadıkça bellekten yavaş yavaş silinmektedir. Bu sebepten ötürü belgesellerin toplumsal bellek üzerindeki yeri en büyük ölçüdedir.

> *"Belleğin, özellikle toplumsal belleğin inşasını kültürel ve iletişimsel bellek oluşumlarından ayrı ve bağımsız bir şey olarak düşünülemeyeceği öğrenilmiş bulunuyor. Tarih boyunca insanların tüm yapıp etmelerinin soyut ve somut tüm sonuçlarını bu bellek kurgusunda pay sahibi. Ama az ama çok; kimi zaman uyumaya çekilmiş kimi zaman uyanış ritüelleriyle yeni anlamlar ve biçimler kazanarak geri gelmiş yaşantı parçalarını hazırlanmasının bugünü biçimlendirmek, yarını tahayyül etmek açısından son derece olduğu da biliniyor. Bu denli önem taşıyan bir kavram nasıl bir işlevle ve hangi araçlarla toplumların gereksinimlerine karşılık gelecek bir güç olarak ortaya çıkmakta? Sorunun en etkili yanıtları öncelikle sanatsal eylemlerde aranmalı. Özellikle göstergelerin bombardımanına açık olunan bir çağda, görsel öğelerin iletilme biçimleri, anlam değerleri geçmişin yeniden yorumlanmasında dolayısıyla da şimdiye aktarılmasında büyük önem taşımakta. Özellikle sinema belleğin en etkili temsil ve iletişim araçlarından biri hiç kuşkusuz. Sinemanın türleri içinde belgesellerin bu bellek oluşturma ve iletme işlevi ise ayrıca üzerinde durulmaya değer bir alan"* (Susam, 2015: 180).

Bahsedilen görsel sanatlar bütünü yayınlanıp kitlelere, toplumlara ulaşamadıkça, sergilenmedikçe toplumsal hafızaya yer edinip belleğin taze kalması zorlaşır. Günümüz internet cağı ile beraber arşivlere, kaynaklara ve dijital eserlere ulaşım kolaylaşmıştır. Bu kaynaklara kolay ulaşım; eğitim ile beraber aydınlanan ve araştırma arzusunun dürtülendiği bizlerin hafızayı taze tutmamıza olanak sağlamıştır.

3.2. Mekânsal Bellek

Tarihsel süreçte kuramsal bir tartışma haline gelen mekân kavramı kuşkusuz ki zaman kavramının ilerleyici yapısı karşısında sabit konumda kalmıştır. Bu sabitlik bellek oluşumunda mekân kavramının kalıcılığını desteklemektedir.

> *"Mekânsal Algılamayı Etkileyen Faktörler Mekânsal algılamayı yönlendiren bir diğer faktör grubu ise bireysel, fiziksel ve sosyal yapı özellikleri olarak sıralanabilmektedir. Bireysel özellikler: kişilerin mekanları ne şekilde algıladıkları, nasıl gördükleri, duydukları, konumlandırdıkları birtakım ilişkilere nasıl tepki verdikleri, deneyimlerinde yaptığı birtakım karşılaştırmalara ve analizlere bağlıdır. Algıda seçicilik olgusuna benzer şekilde mekanı birey için "mekan" yapan, bireyin mekanla ilişkilendirdiği karakter özellikleri, bilgi birikimi, yaşam tarzı, değer yargıları, gereksinimler, vb. unsurlardır"* (Avcıoğlu, Akın, 2017: 430).

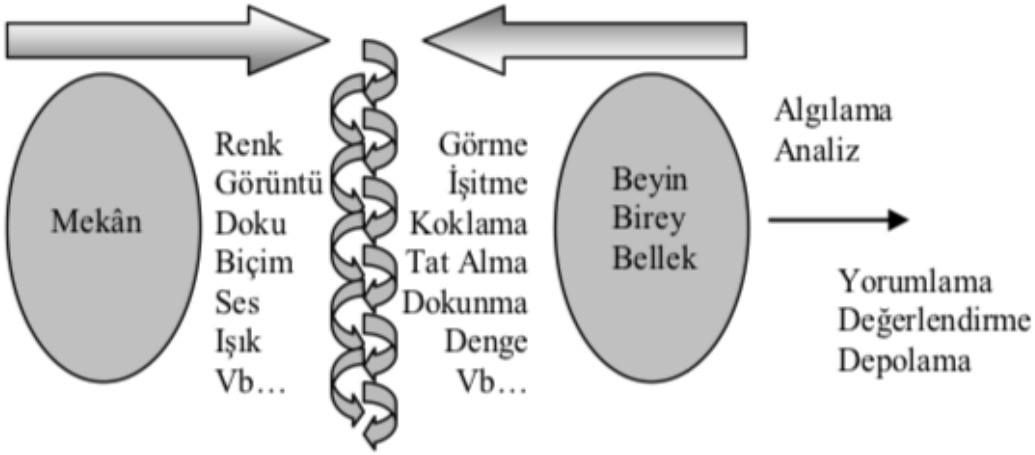
Mekânsal algılamadaki bu faktörler mekânların bellekte kalıcı yer edinmesinde farklı yapı özelliklerinden ve toplumların sınıfsal sosyal çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Bu çeşitliliklerin yanı sıra ortak bellek oluşumu aynı zamanda ortak çehre unsurlarının birleşmesiyle oluşmaktadır.

> *"Bireysel olarak oluşturulan mekân belleği; temsiller, göstergeler ve sembollerin yanı sıra yaşanan dönemin toplumsal, politik, mimari ve kültürel olaylar ile gelenekler, alışkanlıklar, komşuluk ilişkileri ve hatırlanan oyun mekânlarıyla da ortak payda da birleşmektedir. Mekânsal deneyimlerin zihinde oluşturduğu "mekânsal bellek", bireylerin o mekânlara ilişkin duygusal ve anlamsal deneyimleri sonucunda oluşmaktadır"* (Avcıoğlu, Akın, 2017: 426).

Mekân kavramının zihindeki karşılığı ise insanın duyusal ve bilinçsel izlenimlerinin ortak bütünü olmasıdır. Kentlerdeki ortak ilgi alanı olan ve insanları insanların görsel hafızalarında ortak deneyimler sunan mekânların bellekteki yeri daha canlıdır. "Bireyin kişisel uğraşlarını, ilgi alanlarını gerçekleştirmek üzere kullandığı mekânlar temel ihtiyaçlarını karşıladığı mekânlardan farklılık göstermektedir. İlgi alanların yer aldığı mekânlar bellekte daha detaylı yer alabilmektedir " (Öymen Özak, 2008: 80).

Tat, koku ve doku bellekte kalıcı olmanın önemli faktörlerindendir. Bu noktada mekânın algılanması ve bellekte kalıcı yer edinmesi de bir süreçten oluşmaktadır.

> *"Bellek-mekân ilişkisi modeli Mekânda kalıcı bellek "Yaşam boyunca mekânla ilgili duyumların, algılamaların, öğrenmenin, deneyimlerin ve anıların yalnızca kendi bileşenleri ile değil; içinde geçen fenomenlerle, ortam özellikleriyle ve yaşamla birlikte, bir başka deyişle "bağlamı" ile birlikte belleğe kaydedilmesi, ilişkilendirilmesi" olarak tanımlanabilir. Kalıcı mekân belleğinin tanımından yola çıkarak kalıcı bellek; Mekanın duyum aşaması, mekanın algılanması, mekanın belleğe kodlanması olarak üç süreçte oluşmaktadır. Mekânın duyum aşaması olarak ele alınan ilk aşama fiziksel uyaran; renk, görüntü, doku, biçim, ses, ışık, yansıma, koku, gibi veriler olarak görme, işitme, koklama, tat alma, dokunma, denge gibi duyular aracılığı ile mekânın fiziksel bileşenlerinin, içinde gerçekleşen fenomenlerin ve tüm bağlamın insan tarafından duyumsanmasını sağlar. Bu aşamada mekânın fiziksel gerçekliği ile bireyin duyu organları sarmal bir yapı oluşturur"* (Öymen Özak, Pulat Gökmen, 2009: 150)



Şekil 28- Mekânın duyum aşaması (Özak, Gökmen, 2009: 150)

Zamanla değişen toplum ve mekânlar ise mekân kavramını da farklı şekillerde ele alabilmektedir.

> *"Felsefede zamanın mekâna karşı kurduğu egemenliğin sarsılmasında, "mekânsal dönüş" döneminin önde gelen iki düşünürü Henri Lefebvre ve Michel Foucault'nun payı yadsınamaz boyutta büyüktür. Bu iki düşünürün mekânı ele alış şekilleri, kendilerinden sonra da geniş yankı uyandırmıştır. Lefebvre ve Foucault'un kuramları, mekânı mekânla düşünen, mekân düşüncesinin ve kent mekânının zaman içindeki dönüşümlerini açıklayan ve bütün bu tartışmaları sosyal ve siyasal pratiklerle ilişkili bir şekilde sunan yapısıyla, günümüzde de önemini korumaktadır"* (Karaçizmeli, 2021: 166)

Kentler, mekânlar ve insanlar ile yaşamaktadır. Toplumsal pratikler kimliği inşa edip belleği oluşturur. Bu bütünlemede görsel ve işitsel hafıza belleğe kaydedilip aktarıldıkça kalıcı olacaktır. (Aytaç, 2013)

"Kişinin, kendini bir mekâna ait hissetmesi duygusal, fonksiyonel ya da kavramsal bir bağ ile gerçekleşebilmektedir. Kullanıcı, kendi için anlamı ve değeri olan mekânlar ile duygusal bağ; belirli bir aktiviteyi takip etmek için ise fonksiyonel bir bağ kurmaktadır" (Güleç Solak, 2017: 21)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İZMİR KENT BELLEĞİNDE MEKÂN VE İNSAN

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
İZMİR KENT BELLEĞİNDE MEKÂN VE İNSAN

4.1. İzmir Kent Belleği

Tarihsel süreçte zaman ve mekân açısından yaşanan değişim ve dönüşümler ile beraber kente ilişkin algıların da yaşayanlar üzerinde bıraktığı izler kentin belleğini oluşturmaktadır. Kentlerin yaşamında ve gelişimindeki bu izler, kentte yaşayanlar üzerinde iz bırakarak kentsel gelişimi etkilemekte ve kentsel belleği oluşturmaktadır. Kentin, kent belleği ile beraber halkının kolektif hafızası da olduğu gibi nesnelerle ve mekânlarla da ilişkilendirildiği söylenebilir. Kent, kolektif hafızanın mekânıdır. Mekân ve kentli arasındaki bu ilişki, hem mimari hem de peyzaj açısından kentin baskın imajı haline gelir ve bazı eserler şehrin hafızasına girdikçe yenil eserler ortaya çıkar. Bu olumlu anlamda, şehrin tarihi boyunca şekillenmeye devam eder. Kentin her alanı hem kenti hem de kentin hafızasını barındırır ve korur. Bu anlamda kent belleği, kentin tanımlanmasında ve açıklanmasında büyük rol oynayan faktörleri içermektedir. (Ayşın, Turhanoğlu, 2014)

İzmir, tüm liman kentleri gibi gelişen, canlı ve çarpıcı bir ticari hayata sahip olduğu için bu durum İzmir'in kent belleğinin oluşmasında önemli bir etkendir. İzmir'in köklü bir geçmişi olduğundan dolayı da farklı zamanlarda farklı görünüm ve özelliklere sahip olmuştur. (Sürgevil, 2011: 37)



Şekil 29- Liman 1880, Konak Belediyesi Arşivi [16 Kasım 2023]

> *"İzmir gibi insanlık tarihinin her dönemi ve çağında yerleşik hayatın izlerinin görüldüğü yerleşme birimi ve çevresinde, bir kent kimliği oluşumunu sağlayan birçok unsur ve öğeye rastlanır. Bunların oluşumu ise birden çok olay ve olguya bağlıdır. Kenti simgeleyen veya kentin kendisiyle özdeşleştirilmesine neden olan bir veya birden çok olay ve olgular olur. Kent içinde, yaşanan tarihsel olayların geçtiği yerler, özgün mimari yapılar, yönetime, ulaşıma, güvenliğe, gündelik hayata ilişkin mekanlar yer alır"* (Sürgevil, 2011: 9).

"İzmir şehri, çok eski devirlerden itibaren bir ticaret merkezi ve limanı idi. Avrupa ve Akdeniz memleketlerinden gemileri ile getirilen mallar, bu şehirden kervanlarla, Anadolu'ya ve Ortadoğu'nun diğer ülkelerine sevk ediliyordu..."(Aktepe, 2003: 126).

İzmir'in en önemli taraflarından biri de liman kenti olmasıdır ve bu özelliğini hala devam ettirmesidir.

"Rıhtım projesi, İzmir'in eski limanı yani iç limanın doldurulması sonucunu da doğurduğundan, kentin denizden görünümü iyiden iyiye değişiyordu. Bu değişim iç liman girişindeki Liman kalenin yıkılmasıyla iyice belirginleşti" (Yılmaz ve Yetkin, 2002: 80)



Şekil 30- Eski Liman, Konak Belediyesi Arşivi [16 Kasım 2023]

> *"İzmir'deki bu canlı ticari hayatın dışında dışa açılımını sağlayan liman ve iskelelerle çağına göre adları ve özellikleri değişen deniz ulaşım araçları, kayıklar, mavnalar, şatlar, yelkenliler, gemiler, vapurlar İzmir'de bulunuyordu. İzmir ve çevresinde ilk yerleşmelerden bu yana birçok siyasal organizasyon egemen oldu. Türklerin İzmir ve çevresine egemen olmaya çalıştıkları dönemde (13.yüzyıl sonlarında) Bizans ve Latin egemenliği sürmekteydi"* (Sürgevil, 2011: 10).

İzmir kent belleği denildiğinde her noktada belleği oluşturan önemli etmenlerden mekân çok önemli yer tutmaktadır. Günümüzde yıkımlardan ve kentsel dönüşümlerden hayatta kalmaya çalışan binalar, anıtsal mekânlar, ibadethaneler ve kamu alanları belleği taze tutmaya çalışsa da; kentteki yabancı ülkelere ait binalar gibi korunan çok az sayıda yapı kalmıştır. Kent belleğine yer edinmiş önemli mekânlardan günümüzde hala hayatta olanlar; Saat Kulesi, Tarihi Asansör, Tekel Binası, Kültürpark (eski adı ile Fuar), Fransız

Konsolosluğu, Yunanistan Konsolosluğu gibi bilinen mekânlardan oluşmaktadır. Kentin belleğine yer edinmiş ancak yaşanan depremler ve yangınlardan ötürü günümüzde var olmayan mekânlar ise ancak tarihin tozlu sayfalarında kalmıştır. Kentin dokusunun bozulmasındaki en büyük faktörlerden biri ise 1922 yılında yaşanan büyük İzmir yangınıdır. Bu yangın ile beraber neredeyse kentin 4 te 3 ü yanıp yok olmuştur. Doğal felaketler dışında ise işlevsiz olduğu düşünülerek yıkılan ve yerine başka hizmetlerle işlevine devam eden mekânlar olsa da; yok edilen ve yerine hiçbir şey konulmayan mekânlar da ancak hafızalarda kalmıştır.

İzmir kent belleğindeki diğer önemli mekânlar arasında; Hükümet Konağı, Eski Tekel Tütün Deposu (günümüzde mimarlık ofisi olarak kullanılmaktadır), Konak Pier (geçmişte kentin balık hali olarak kullanılan mekân) yer almaktadır.

> *"Savaşlar sonrasında tükenen İzmir'i, Cumhuriyetle birlikte yeniden canlandırmak için çalışmalara başlanmıştır. Öncelikle ticareti tekrar canlandırabilmek için yabancı sermaye İzmir'e çağırılmalıydı ve kentin buna ihtiyacı vardı. Bunun için yabancı devletler, şirketler İzmir'e çağrılmakta ve İzmir'in zenginliğini sağlayan yerel ürünler tanıtılmak istenmektedir. Yöre ürünlerinin sergilenip tanıtılması yönündeki ilk çaba, İzmir iktisat Kongresi sırasında gerçekleştirilmiş ve İzmir Fuan'nın ilk adımı sayılan "Numune Meşheri" açılmıştır. Daha sonra 1927 yılında dönemin valisi Kazım (Dirik) Paşanın öncülüğünde "9 Eylül Meşheri" adıyla Fuar'ın kuruluşu gerçekleştirilmiştir. İzmir Fuarı için yer aranırken, İzmir'in imarı da göz önünde bulundurulmuş ve yangın yeri 1936'da "Kültürpark" olarak imar edilmiş ve İzmir Fuarı, bu kent parkında düzenlenmeye başlanmıştır"* (Yetkin ve Yılmaz, 2002: 70-71).



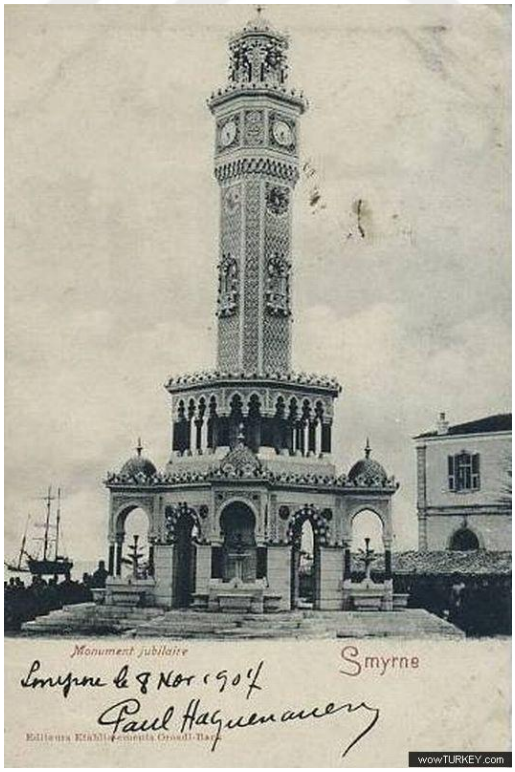
Şekil 31- İzmir Fuarı 9 Eylül Kapısı, Konak Belediyesi Arşivi [16 Kasım 2023]

"Ticari ilişkilerin yoğun yaşandığı bir liman kent olan İzmir, Yunan işgali ve sonrasında kentin yanmasıyla, bu özelliğini yitirmişti. Kurtuluş sonrası kentin uluslararası ticari kimliğinin yeniden canlandırılması, ürünlerinin dış pazarlara tanıtılması ihtiyacı vardı. Bunun için daha 17 Şubat 1923'te gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi sırasında İzmir Fuarı'nm temeli sayılabilecek, Yerli Malları Sergisi düzenlenmiştir. Bu geçici sergiden sonra, 1927 yılında Vali Kazım Paşa'nm girişimleriyle, 9 Eylül Meşheri adıyla sergiler, önce Mithatpaşa Sanat Enstitüsü'nde, daha sonraları günümüzde Efes Oteli olan sahada açılmıştır. 1931 yılında uluslararası statüye kavuşan İzmir Fuarı, 1936 yılından itibaren yangın yerlerini imar etmek amacıyla yapılan Kültürpark'ta düzenlenmeye başlanmıştır" (Yetkin ve Yılmaz, 2002: 86)



Şekil 32- Fuarın havadan görünüşü, Konak Belediyesi Arşivi [16 Kasım 2023]

"Kültürpark o güne dek Türkiye'de gerçekleştirilen en önemli yeşil alan yapım çalışması olarak nitelendirilebilir" (Tanyeli, 1992:335)



Şekil 33- Saat Kulesi 1907, Konak Belediyesi Arşivi [16 Kasım 2023]

"Saat kulesi, Konak önü veya kışla meydanı olarak bilinen alanın ortasına yakın bir yerde, dönemin valisi Kamil Paşa ve Belediye Reisi Eşref Paşa'nın gayretleriyle inşaatına 1 Eylül 1900 tarihinde başlanmış ve yaklaşık bir yıl süren bir yapım süresinden sonra, dönemin Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit'in 25. cülus (tahta çıkış) kutlamaları çerçevesinde 1-Eylül-1901 tarihinde törenler ve şenliklerle açılmıştır" (Yetkin ve Yılmaz, 2002: 81).



Şekil 34- Hükümet Konağı ve Saat Kulesi, Konak Belediyesi Arşivi [16 Kasım 2023]

"Günümüzde Konak Meydanı olarak bildiğimiz alana adını veren yapı, Katipoğlu ailesinin konağıdır. Bu konağın dış avlusunu çevreleyen duvarların, daha doğrusu cümle kapısının önündeki küçük boş alan, İzmir'in ilk Konak meydanıdır. 1829'da konak, idari bir bina olarak kullanılmaya başlanmış, böylece meydanda devleti simgeleyen resmi bir bina oluşturulmuştur. Bu binanın daha sonra yabancılara karşı devleti temsil eden prestij kurumu olması düşünülmüş ve 1869'da yeniden inşa edilerek, 1872 de Hükümet Konağı olarak hizmete girmiştir" (Yetkin ve Yılmaz 2002: 61).

4.2. İzmir Kent Belleğinde Mekân ve İnsan

Kent belleğini hafızalarda tutan en önemli faktör insandır. İzmir, birçok farklı kökendeki insana ev sahipliği yaptığından da kentin belleği çok dillidir. Birçok yazılı ve görsel kaynakta yer alan ancak günümüze kadar gelemeyen mekânların aslında nasıl fonksiyonel olduğu da görülmektedir.



Şekil 35- Pasaporttan Gümrüğü Rıhtım, Konak Belediyesi Arşivi [16 Kasım 2023]

"Bugünkü yapılanmaya göre Kemeraltı'nın doğusundan başlayıp Pasaport, Cumhuriyet Meydanı ve Alsancak'a kadar uzanan Frenk mahallesi içinde yer alan Frank Sokağı ise Levantenlerin ve yabancıların alışveriş yaptığı, biraz daha üst gelir grubuna seslenen ticaret merkeziydi. Kemeraltı'nda yerli ürünlerin ticareti yapılırken, burada daha çok Avrupa mallarının satıldığı görülmektedir. Avrupa'nın büyük mağazalarının şubelerinin bulunduğu Avrupa modasının yansıtıldığı bir ticaret yapılmaktaydı" (Yılmaz ve Yetkin, 2002: 63)



Şekil 36- Kemeraltı girişi, Konak Belediyesi Arşivi [16 Kasım 2023]

"İzmir, 15. Yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı egemenliğine kesin olarak girdikten sonra 16. Yüzyıl sonlarına kadar Türkler ve Rumlar olmak üzere iki milletli bir toplumsal yapı içindedir. 16. Yüzyıl sonlarında şehir dahi denmeyecek bir büyüklükte ve nüfus yoğunluğundadır. Bu dönemde biri Rum beşi Türk olmak üzere 6 mahalleden oluşan İzmir, 600 haneye ve yaklaşık 3.000 nüfusa sahipti" (Pınar, 2013: 13).

İzmir'in kozmopolit yapısının varlığı, İzmir'in tarihiyle eş zamanlı ilerlemiştir. Kökenlere bağlı olarak gelişen kent toplumsal yapıyı da değiştirmiştir.

"Kentin oluşan yeni toplumsal yapısı Osmanlı'nın var olan millet sistemiyle de örtüşünce, kentin yerleşim planı kendiliğindenlik içinde ortaya çıkar. Artık kentte Türk Mahallesi, Rum Mahallesi, Ermeni Mahallesi, Yahudi Mahallesi ve kentin ticaretinin döndüğü ve kozmopolit bir yapının ilk tohumlarının atıldığı ve Batı Avrupalıların yerleştiği Frenk Mahallesi vardır" (Pınar, 2013: 13).



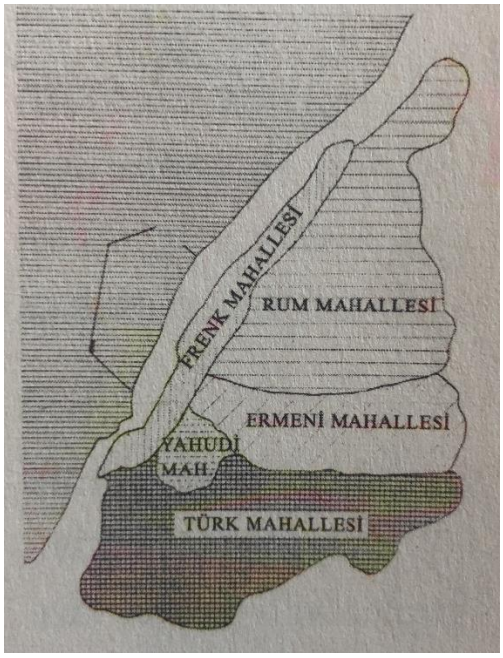
Şekil 37- Frank Mahallesi 1894 http://www.levantineheritage.com/testi75.htm [9 Kasım 2023]



Şekil 38- Ermeni Mahallesi, Konak Belediyesi Arşivi [16 Kasım 2023]

İzmir zaman içerisinde birçok farkı etnik ve dinsel kimliklere sahip kentliye ev sahipliği yapmıştır. Kent bölümlere, kökenlere göre dağılmıştır. Türkler çoğunlukla Kadifekale eteklerinde, Ermeniler eski adıyla Fuar bugünkü ismiyle Kültürpark çevresine, Franklar, yani Avrupa kökenliler, Kordon ve Punto'ya (Alsancak'ın eski adı), Rumlar Karataş, Çankaya ve Kahramanlar civarlarında, Yahudiler Karataş, Basmane ve İkiçeşmelik taraflarında, Alsancak, Buca ve Bornova'nın sakin bölgelerinde ise köşk ve malikâne sahibi yabancılar ikamet etmiştir. Kentlilerin kökenleri yerleşkelere göre farklı dağılım gösterse de, bir topluluğun bir üyesinin diğer bir topluluğun konut bölgesinde yaşaması hiçbir zaman sorun olmamıştır. Bu bağlamda İzmir yıllar boyu halklara ve topluluklara bağlayıcı bir köprü olmuştur. (Sürgevil, 2011: 37)

> *"İzmir, 8500 yıllık geçmişi ile binlerce hikayeyi bünyesinde barındıran, her yerinde ayrı bir yaşanmışlığın izleri görülen, kadim medeniyetlerin doğduğu ve son bulduğu kent. İlçe ilçe her karışında geçmişten bir parça bulabildiğimiz bu kentte, her ilçe, mahalle ve semtler kendi içinde hikayeler barındırıyor"* (Kirtiş, 2023)



Şekil 39- 19. Yüzyıl'da İzmir'de milletlerin yerleşim bölgeleri (Pınar, 2013: 14)

"İzmir gibi insanlık tarihinin her dönemi ve çağında yerleşik hayatın izlerinin görüldüğü yerleşme birimi ve çevresinde, bir kent kimliği oluşumunu sağlayan birçok unsur ve öğeye rastlanır. Bunların oluşumu ise birden çok olay ve olguya bağlıdır. Kenti simgeleyen veya kentin kendisiyle özelleştirilmesine neden olan bir veya birden çok olay ve olgular olur. Kent içinde, yaşanan tarihsel olayların geçtiği yerler, özgün mimari yapılar, yönetime, ulaşıma, güvenliğe, gündelik hayata ilişkin mekanlar yer alır" (Sürgevil, 2011: 9).



Şekil 40- Kordon, Konak Belediyesi Arşivi [16 Kasım 2023]

"Artık kentin insan kitlesinde büyük farklılaşmalar oluşmuştu. Bu kitle, Kordon'da konutlar da edinmeye başlamış, Pasaport yöresinden kuzeye doğru, konut alanları yoğunlaşmıştı. Sakız'dan gelen tüccarların oturdukları ev anlamına gelen Sakız tipi mimari, yani iki katlı, cumbalı konut mimarisi de İzmir'de yaygınlaşıyordu" (Yetkin ve Yılmaz, 2002: 60).

Göçlerle birlikte karışık etnik kökenden insanların oluşturduğu mahalleleşme kültürü İzmir'i büyük bir şehre dönüştürmeye başlamıştır. Sürdürülebilir yaşam ile

İzmir’in nüfus yapısını değiştiren faktörlerden bir tanesi de göçtür. Bunların en önemlileri arasında İzmir’e katkı sağlayan ve ticareti arttıran Levantenlerdir.

> *“İzmir'in Levant coğrafyasının toplumsal, ticari ve politik ağının önemli bir parçası olma süreci, Batı ve Doğu coğrafyaları arasındaki ticari ağın hareketi ve bu hareket ile eş zamanlı olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun iç dinamiklerine bağlı olarak gelişmiştir. Doğu ürünlerinin Batıya ihracı kapsamında kervan yollarına rakip olarak gelişen deniz ticareti, Akdeniz limanlarının dönemin ticaret merkezleri olarak gelişmesinin temel etkeni olarak görülebilir”* (Akkurt, 2017: 16).

Günümüze kadar bu çok uluslu toplumun İzmir’e ticari katkısının dışında mimarı katkıları da çok fazladır. Büyük yangın ile beraber birçok yapı yok olsa da kentin tarihi kentlilerin belleğinde bu mekânları yaşatan hatıralar sayesinde ayakta kalmıştır. Günümüzde de kentimizin kültür mirası olarak sayabileceğimiz mekânlarına; Pasaport İskelesi, Konak Pier, İzmir Saat Kulesi, Kemeraltı, Kültürpark örnek verilebilir.



Şekil 41- Kemeraltı Girişi, Konak Belediyesi Arşivi [16 Kasım 2023]

"İzmir'in ticari etkinliklerinin başlaması üzerine, XVIII. yüzyıldan itibaren denize yakın ticaret bölgesinde hanlar inşa edilmeye başlanmıştır. Hanlar, İzmir'in Osmanlı-Türk çehresini yansıtan binalardır. Bu binalardan günümüze kalan örnekler son derece azdır. Günümüzde restore edildikten sonra önemli bir merkez haline gelen Kızlarağası Hanı, 1744 yılında Sultan I. Mahmut'un Kızlarağası Hacı Beşir Ağa tarafından yaptırılmış, iki katlı, dört kapılı bir handır" (Yetkin ve Yılmaz, 2002: 82-83)



Şekil 42- Kızlarağası Hanı, Konak Belediyesi Arşivi [16 Kasım 2023]

"1922 yangını sonrasında İzmir'in imar çalışmaları içinde en önemli kazanmalarından birisi, hiç kuşkusuz Cumhuriyet Meydanı ve bu meydanda yer alan Atatürk Anıtı'dır. Meydan ve anıt, İzmir'in kentsel planlaması bakımından en önemli göstergelerinden birisidir. 1925 yılında yapımı tasarlanan meydan ve anıt, ancak 1929 yılında projelendirilmiş ve İtalyan heykeltıraş Canunica'ya ısmarlanmışsa da, ekonomik bunalım nedeniyle ancak 1932'de dönemin Belediye Reisi Behçet Uz'un çabaları ile tamamlanabilmiştir" (Yetkin ve Yılmaz, 2002: 84)



Şekil 43- Atatürk Anıtı, Konak Belediyesi Arşivi [16 Kasım 2023]

BEŞİNCİ BÖLÜM

UYGULAMA ÇIKTISI

BEŞİNCİ BÖLÜM
UYGULAMA ÇIKTISI

5.1. Uygulama Hakkında

Uygulama; İzmir kent belleğinde mekân ve insan üzerine otuz bir dakika belgesel olup birinci şahıs belgesel türündedir. Bu belgesel ile insanların hafızalarını belgeseldeki mekânlar ile tazeleyip İzmir'in tarihi ve simgesel noktalarının bellekteki birleştirici rolünü nasıl üstlendiğini görülmektedir.

Tek kamera, anlatıcının ön planda olduğu aktüel çekimler ile ilerleyen belgeselde bir tam gün boyunca İzmir'in simgesel mekânları gözlemlenip yorumlanmış ve objektif bir bakış açısı ile izleyiciye farklı noktaları görüp sorgulama imkânı sunulmuştur. Görsel anlatıya ek olarak belgeseldeki röportaj ile anlatı pekiştirilmiştir. Belgeselin hazırlık sürecinde bölgeye çok sayıda gezi düzenlenmiş, esnaf ve yerel halk ile sohbetlerde bulunulmuştur. Bölge gözlemlenirken yazılı okunan kaynakların görsel anlatıyla oluşacak kolajının da çekim senaryosu hazırlanmaya başlanmıştır. Anlatıcının olayın içine dâhil olduğu, videoda sunucunun kendi deneyimlerini de paylaştığı bu türde tarihsel bilgiye çok detaylı inilmeden gösterilmek istenilen simgesel ve sembolik mekânlar üzerinde düşünme ve yorumlama kısmı seyirciye bırakılmıştır.

5.2. Uygulama Özeti

Bu belgesel ile İzmir kent belleğindeki önemli mekânları gösterip, bu mekânlar izleyenlerin hafızalarında tazelenmiştir. Hayatta kalan mekânların işlevleri değişince belleğin de nasıl değiştiğini gösterilmeye çalışılmıştır.

İzmir'e, hafızalara yaptığı projeler ve anlatılarıyla kazınan Doç. Dr. Ragıp Taranç ile yapılan röportajda toplum için kent belleğinin ne olduğunu, toplumun neden ve nasıl

hatırladığını, İzmir kent belleğindeki önemli mekânları, mekânların kent belleği ile arasındaki bağı ve kent belleğinin insanların hafızalarında nasıl kalıcı olabileceğini tartışılmıştır.

Belgeselde İzmir' in bir yakası ele alınmış olup, Konak ve Sahil hattı ön planda tutulmuştur. İzmir' i genel olarak ele aldığımızda her ilçenin ayrı tarihsel boyutu olmasına rağmen bu projede daha çok merkez ana arterler seçilmiştir. Konak Belediyesi'nden alınan arşiv görüntüleri de belgeselde kullanılmış olup bellek tazelenmiştir. Görüntülerde izleyiciye çok detaycı olmadan sorgulama fırsatı verilmiş olup bazı noktalarda merak uyandırmak istenmesinin sebebi ise belleğin popüler kültür öğesi olması çekincesidir. Dönem izleyicisinin yeni izleme alışkanlığına göre hareket ederek ve geleneksel bir yapıyla çekim dinamiği oluşturulmuştur. Aktüel bir şekilde anlatılarla Kültürpark'tan güne başlanan İzmir kent belleğinde mekân ve insan belgeselinde yolculuk Basmane, Kemeraltı, Konak, Pasaport'tan devam ederek Kordon Liman'da son bulmuştur. (https://youtu.be/llnrJdOD8_k)

SONUÇ

Küreselleşme ile hızlanan dijital düzen birçok kaynağa erişimi kolaylaştırmıştır. İnternet üzerinden aranılan her bilgiye farklı kaynak ve içerik sağlayıcıdan ulaşılabilmektedir. Yaş grubu fark etmeksizin yakın geçmiş dönemin aksine kitaplar rafa kaldırılıp dijitale çok hızlı adaptasyon olmuştur. Toplum gündelik bir rutin olarak boş zamanları küçük ekranlarına bakarak geçirmekte ve daha fazla boş zaman talebinde bulunmaktadır. Sınırsız bilgi, içerik ve kaynak insanların doyumsuzca izleme, oyun oynama ve vakit öldürmesini kolaylaştırmıştır. Bununla beraber hızlı bir tüketim oluşmaya başlamış ve izleyici benzer örnekleri çok kısa zamanda çıkan yeni içeriklerden de sıkılır hale gelmiştir. Yeni içerikler görmek isteyen izleyici bununla eşzamanlı olarak sürekli bir talep içindedir.

Belgesel denildiğinde günümüzdeki çekilen birçok video belgesel niteliği taşır hale gelmiştir. Melezleşmiş türler ortaya çıkmaya başlamış ve klasik türlerin yanı sıra yeni yayıncılık modelleri ile oluşan yapımlar ile dijital platformlarda yeni akımlar başlamıştır. Klasik formatta yapılan belgeseller televizyon ve dijital mecralara satılmasa da bile harici olarak Youtube, Instagram gibi mecralar ile belirli kitlelere ulaşabilmektedir. Her yaş grubundan büyük bir izleyici kitlesinin olması amatör yayıncı ve yapımcıların profesyonelleşmesine de olanak sağlamıştır. Söz edilen yayıncı, yapımcılar profesyonelleşmeyi, organik izleyici kitlesiyle oluşturmaktadır. Yeni bir yapım kulaktan kulağa değil izlenme sayısı artarak paylaşım yoluyla çok kısa zamanda popüler hale geldiğinden, kitlesi de çok kolay oluşabilmektedir. İnternet kullanıcılarının birçoğu adeta bir öğrenci gibi medya konusunda her gün öğrenen ve kendini yenileyen bir modele dönüşmüştür. Bu model ile birlikte eşzamanlı üretilen içerik sayıları da artmıştır. Fazla sayıda içerik olması belleğe olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Örneğin; Havadan görüntüleme yoluyla yapılan çekimler için kullanılan ve bir oyuncak almak kadar kolay ulaşılabilen drone ile birlikte ülkeler, şehirler, bölgeler, doğal güzellikler birçok kişi tarafından kayıt altına alınmaktadır. Daha önce göremediğiniz

açılardan bölgelerin görüntülenmesi sağlanmış ve bu sayede yenidünya belgeselleri ortaya çıkmıştır. Her yeni bölümde bir şehri tepeden görüntüleyerek oluşturulan belgeseller sanal seyyahların oluşmasına olanak sağlamıştır. Herkesin kolay ulaşımını sağladığı, hatta bu projenin uygulama çıktısının çekimlerinin büyük bölümünde kullanılan cep telefonları sayesinde üretim nitelikli ve niteliksiz üretim şekillerinde kolaylaşmıştır. Yazılı araştırma ve belgeselde oluşturulan bilgiler bütününe bakıldığında okuyucu ve izleyiciyi bir düşünceye itmek, bazı kalıplara sokmak yerine düşünme ve araştırma fırsatı tanınarak merak uyandırılmak istenilmiştir. Bu merak ile beraber izleyici bu mekânları kendi bakış açısıyla gözlemleyip yorumlayabilecektir.

Kent belleği denildiğinde kent belleği, o kentin tarihi ve hafızasıdır. Dijitalde farklı amaç ve içerikler için kullanılan, kentin belleğini oluşturan mekânlar öncelikli olarak amacına hizmet etmese bile korunup yaşatılmalıdır. Belleği doğrudan etkileyen mekânlar ise objektif ve öncelikli olarak mekânsal boyutta nesilden nesile aktarılmalıdır. Kentte yapılan etkinliklerde, simgesel yapıların çevrelerinde, dijital platformlarda belleği oluşturan tarih hatırlatılmalı ve mekânsal hafıza taze tutulmalıdır.

Bu çalışma sırasında, 4. Ankara Film Festivali belgesel dalında İzmir İzmir isimli belgeseli ile birincilik ödülü alan Doç. Dr. Ragıp Taranç'ın İzmir'de kullandığı mekânlar bu projeye kılavuzluk etmiştir. Karakterler ve belgesel yapısı olarak projeye yol gösterici olmuştur.

Araştırmada belleğin insanlar üzerindeki önemi mekân ağırlıklı olarak incelenip, var olan ve var olmayan mekânların belleğe katkısı araştırılmıştır. Hayatta kalan yapıların kent belleğinde daha etkili yere sahip olduğu gözlemlenmiş olup, kendi değerlerine sahip çıkan ülkelerin yapılarını çok iyi korumasıyla belleğe de nasıl sahip çıktıkları görülmüştür. Fransız Konsolosluğu buna olumlu bir örnek olarak gösterilmiştir. İzmir için kötü örnekler olduğu kadar kent belleğine Tekel Fabrikası gibi iyi örnekler de kazandırılmıştır. Mekânların işlevleri değiştikçe belleğin de nasıl değiştiği

gözlemlenmiştir. Bazı kafe, restoran ve pastane gibi işletmelerdeki geleneksel üretimin kent belleğinin önemli bir parçası olduğu gözlemlenmiştir. Kentin dokusunun, belleğin kalıcılığını ne kadar olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Şehirdeki bozulmayıp korunan eski kaldırım taşlarının, eski logar kapaklarının ve eski tabelaların belleği taze tutmasına katkısı gözlemlenmiştir. Hafızalardan yok olduğu için silinen mekanlar röportajla ve anlatıyla tazelenmiştir. Aynı zamanda kentin önemli simgelerinden ve artık faaliyette olmayan Kordon'daki faytonların, eski adıyla Fuar yani Kültürpark'taki buharlı trenin ve yine aynı bölgedeki kuğu bisikletlerinin kentin belleğindeki önemi tekrar ön plana çıkartılmıştır. Belgeselde kentin en temel merkezi noktalarının da zamanla nasıl işlevini yitirmeye başladığı gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

AKKURT, Hümeyra Birol (2017), Kent Toplum, Mekan ilişkileri çerçevesinde Peterson Köşkü, İzmir Büyükşehir Belediyesi

AKTEPE, Münir (2003), İzmir Yazıları, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını

ATAY, M. Çınar (1978), Tarih İçinde İzmir, Tifset Basım ve Yayın Sanayii

BEYGU, Şahin (ed) (1992), Üç İzmir, Yapı Kredi Yayınları

HUYSSEN, Andreas (1999), Alacakaranlık Anıları Bellekte Yitimi Kültüründe Zamanı Belirlemek, Metis Yayınları

PINAR, İlhan (2013), Osmanlı Dönemi'nde İzmir'de Bir Cemaat İzmir'de Aman İzleri 1752-1922, İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kitap Arşivi ve Müzesi

ROTHA, Paul (1952), Documentary Film, Faber and Faber LTD

ROTHA, Paul (2000), Belgesel Sinema, İzdüşüm Yayıncılık

SAUNDERS, Dave (2014). Belgesel, Kolektif Yayınları

SUSAM, Asuman (2015), Toplumsal Bellek ve Belgesel Sinema, Ayrıntı Yayınları

SUSAR, A.Filiz (2004), Türkiye' de Belgesel Sinemacılar, Es Yayınları

SÜRGEVİL, Sabri (2011), Basmane Garı ve Çevresi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kitap Arşivi ve Müzesi

YILMAZ, Fikret - YETKİN, Sabri (2002), İzmir Kent Tarihi, İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İzmir Büyükşehir Belediyesi

WINSTON, Brian (2021), Belgesel Sinema Kitabı, Ayrıntı Yayınları

Basılmamış Kaynaklar:

ÇAKAR BİKİÇ, Nagihan (2018), *Türkiye'de Belgesel Film FestivallerindeFilm Seçimlerini Belirleyen Etkenler,* Doktora Tezi, dan. Prof. Dr. Hasan Akbulut, T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, İstanbul

ÇAKICI, Gülçin (2007), *Suha Arın Belgesellerinde İnsan-Mekan İlişkisi,* Yüksek Lisans Tezi, dan. Doç. Dr. Şahin Karasar, T.C. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı, İstanbul

ÖYMEN ÖZAK, Nilüfer (2008), *Bellek ve Mimarlık İlişkisi Kalıcı Bellekte Mekansal Öğeler*, Doktora Tezi, dan. Prof.Dr. Gülçin Pulat Gökmen, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, Bina Bilgisi, İstanbul

Konak Belediyesi Arşivi

Dergiler:

AVCIOĞLU, Seçiş Sayar – AKIN, Oya (2017), "Kolektif Bellek ve Kentsel Mekan Algısı Bağlamında İstanbul Tuzla Köyiçi Korum Bölgesi'nin Mekansal Değişiminin İrdelenmesi", *İdeal Kent Kent Araştırmaları Dergisi,* Yıl 8, Cilt 8, Sayı 22, Mayıs, ss. 423-450

AYTAÇ, Ömer (2013), "Kent Mekanları ve Kimlik/Farklılık Sorunu", *İdeal Kent Kent Araştırma Dergisi,* Yıl 3, Sayı 9 , Mayıs, ss. 138-169

EKİNCİ, B. T. (2016), "Belgeselde Canlandırma ve Gerçekçilik Sorunu", *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* Yıl 8, Sayı 25, Haziran, ss. 11-33

GÜLEÇ SOLAK, Sevcan (2017), "Mekan-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve kuramsal Bir Bakış", *MANAS Sosyal Araştırma Dergisi*, Yıl 16, Cilt 6, Sayı 1, Ocak, ss. 13-33

IŞIKMAN GİDER, Nihan (2016), "Birinci Tekil Şahıs Belgeselleri; "Ben"in Kendine Bakışı" *Folklor/Edebiyat,* Yıl 8, Cilt 22, Sayı 86, Mayıs, ss. 259-271

KARAÇİZMELİ, Mahmut (2021), "Lefebvre ve Foucalt'da Mekan: Kuramsal Bir Araştırma", *Karadeniz Uluslararası Bilimsek Dergi,* Yıl 13, Sayı 52, Aralık , ss. 166-178

KOÇAK TURHANOĞLU, Feryal Ayşin (2014), Kentsel Mekanın Üretim Sürecinde Tarihsel ve Kültürel Miras, *Folklor/Edebiyat,* Yıl 6, Cilt 20, Sayı 78, Ağustos, ss. 71-82

MİDİLLİ, Seher (2016), "Fransız Yeni Dalga Sinemasının Eril Üretim Ortamında Bir Kadın Yönetmen: Agnes Verda ve Sineması" *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi,* Yıl 1, Sayı 2, Aralık, ss. 216-224

ÖZAK ÖYMEN, Nilüfer – PULAT GÖKMEN Gülçin (2009), "Bellek ve mekan İlişkisi Üzerine Bir Model Önerisi", *İTÜ Dergisi Mimarlık, Planlama, Tasarım,* Yıl 9, Cilt 2, Sayı 8, Eylül, ss. 145-155

TARANÇ, Ragıp - BERBER, Levent (2018), "Toplumsal Grubların Karnavalesk Yaşamlarının Belgesel Filmler Üzerinden Yorumlanması ve Kitsch Olgusu", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 6, Sayı 67, Mart, ss. 95-115

YILDIRIM, Erhan (2019), "Televizyon Belgesel Filmleri Anlatı Yapısının İzler Kitle Beklentilerine Etkileri ve Örnek Belgesel Film Çözümlemesi", *Andan Menderes Üniversitesi Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemlik Dergisi,* Yıl 2, Sayı 2, Kasım, ss. 134-149

İnternet Kaynakları:

ANDREWS, Mallory (2017), "In Praise of The Beaches of Agnes" https://lwlies.com/articles/praise-beaches-agnes-light-show-mubi-ica/ [9 Kasım 2023]

BLAUVELT, Christian (2023), "2023 Oscars Complete Winners List: With 7, 'Everything Everywhere' Wins Most Oscars Since 'Gravity'"

https://www.indiewire.com/awards/industry/2023-oscars-winners-list-academy-awards-1234818133/ [9 Kasım 2023]

BRADSHAW, Peter (2009), "The Beaches of Agnes"

https://www.theguardian.com/film/2009/oct/01/beaches-of-agnes-review [9 Kasım 2023]

EASEN, Sarah (2014), "Reference Guide to British and Irish Film Directors Rotha, Paul (1907-1984)" http://www.screenonline.org.uk/people/id/446796/index.html [9 Kasım 2023]

Filmaffinity.com https://www.filmaffinity.com/en/movie-awards.php?movie-id=272340 [9 Kasım 2023]

Filmaffinity.com https://www.filmaffinity.com/en/movie-awards.php?movie-id=270281 [9 Kasım 2023]

GÖÇEBE (2020), "Mekanlar ve Yüzler" https://www.gezipduru.com/2020/05/09/mekanlar-ve-yuzler/ [9 Kasım 2023]

Haberci.com http://haberci.com/coskun-aral/ [9 Kasım 2023]

JACKSON, Trevor (2002), " Bowling For Columbine" https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1124716/ [9 Kasım 2023]

KİRTİŞ, Nadim (2023), "İçimizi 'cız' ettirecek belgesel: 'Sadıkbey-Yalıların Dili Olsa'" https://www.gazeteyenigun.com.tr/roportaj/17345252/icimizi-ciz-ettirecek-belgesel-sadikbey-yalilarin-dili-olsa [29 Kasım 2023]

O'MALLEY, Sheila (2013), "Stories We Tell" https://www.rogerebert.com/reviews/stories-we-tell-2012 [9 Kasım 2023]

TAUBIN, Amy, "The Beaches of Agnes" https://cinemaguild.com/homevideo/ess_beachesofagnes.htm [9 Kasım 2023]

Üretilen Belgesel, İzmir Kent Belleğinde Mekan ve İnsan, https://youtu.be/llnrJdOD8_k

ÖZGEÇMİŞ

Ad, Soyad: Cem Çağdaş ALTINTAŞ

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitimi:

Lisans: 2013, Yaşar Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Film Tasarımı

Lise: 2008, MEV Avni Akyol Koleji

İş Tecrübesi:

The Real Love Boat Australia, Türkiye, Mekan Amiri, 2022

Amazing Race Australia, Türkiye, Mekan Amiri, 2022

Acun Medya, Ödül ve Reklam Yönetmeni, 2017-2019

Allianz Anneler Günü, Reklam, Prodüksiyon Amiri, 2017

Ruffles Nasıl Kesmişler, Reklam, Prodüksiyon Amiri, 2017

Red Bull, WFL, Reklam, Prodüksiyon Amiri, 2017

Ülker Laviva Reklam, Mekan Amiri, 2015

PROJELER:

'Gukla' Kısa Film, Prodüksiyon Amiri, 2022

‘İblis’ Kısa Film, Uygulayıcı Yapımcı, 2016

‘Yürü Be Ekrem’ Kısa Film, Yönetmen, Yapımcı, 2011